МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	**Економічна аналітика**
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	**05 Соціальна та поведінкові науки**
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	**051 Економіка**

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу»**

здобувача Сліпчука Антона Володимировича_____
(підпис)

Науковий керівник: д.е.н., доц. Унінець І.М.

_____
(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

В.о. завідувача кафедри: д.е.н., проф. Кириленко В.І.

_____
(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА **ЕКОНОМІЧНА АНАЛІТИКА**
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ **051 - ЕКОНОМІКА**

ПОГОДЖЕНО
Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
М.К. Галабурда
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20___ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.І. Кириленко
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20___ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Сліпчук Антон Володимирович
(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) **форми навчання**
очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему **«Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від "31" січня 2024 р .№ 159-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах бази практики

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Тіньовий банкінг: поняття, види та причини
(назва розділу)	
Розділ 2	Аналітичний інстрементарій регулювання тіньового банкінгу
(назва розділу)	
Розділ 3	Перспективи розвитку та вдосконалення регулювання
(назва розділу)	

Об'єкт дослідження:	Тіньовий банкінг як феномен.
Предмет дослідження:	Аналітичний інструментарій, які використовуються для аналізу, моніторингу та регулювання діяльності тіньових банків
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження та аналіз методів та засобів контролю і нагляду за тіньовим банкінгом з метою зменшення ризиків

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1
Провести огляд літератури та визначити поняття тіньового банкінгу, його основні види та характеристики.
Проаналізувати причини виникнення тіньового банкінгу, виявити ризики та оцінити наслідки для фінансової системи.
Дослідити регулятивне середовище тіньового банкінгу в Україні та світі, визначити основні проблеми та виклики.

У розділі 2
Визначити та описати методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ.
Провести аналіз ризикових операцій, пов'язаних з тіньовим банкінгом, і розробити методи їх виявлення.
Оцінити практичні аспекти застосування аналітичного інструментарію для регулювання тіньового банкінгу на прикладі європейських країн.

У розділі 3
Проаналізувати сучасні тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні та визначити перспективи його розвитку.
Розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю тіньового банкінгу.
Визначити роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу та запропонувати шляхи покращення міжнародної співпраці.

Завдання підготував науковий керівник

_____ _____

(підпис) *(ініціали, прізвище)*

«_____» _____ 20___ р.

Завдання одержав здобувач

_____

(підпис) *(ініціали, прізвище)*

«_____» _____ 20___ р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 71 сторінку, 3 розділи, 6 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел з 72 найменувань, додатки.

Тема: «Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу»

Об'єкт дослідження: Тіньовий банкінг як сукупність фінансових відносин і процесів, що відбуваються поза офіційною банківською системою та впливають на фінансову стабільність.

Предмет дослідження: Аналітичний інструментарій та регуляторні заходи, що застосовуються для контролю та моніторингу діяльності тіньового банкінгу.

Мета дослідження: Основною метою даної роботи є дослідження методів та інструментів контролю та регулювання тіньового банкінгу з метою зменшення ризиків для фінансової стабільності та забезпечення ефективного функціонування фінансової системи.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

1. Теоретичний аналіз: Провести огляд літератури та визначити поняття тіньового банкінгу, його основні види та характеристики.

2. Аналіз причин та наслідків: Проаналізувати причини виникнення тіньового банкінгу, виявити ризики та оцінити наслідки для фінансової системи та економіки.

3. Регулятивне середовище: Дослідити існуюче регулятивне середовище тіньового банкінгу в Україні та на міжнародному рівні, визначити основні проблеми та виклики.

4. Аналітичні інструменти: Визначити та описати методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ.

5. Практичні аспекти: Оцінити практичні аспекти застосування аналітичного інструментарію для регулювання тіньового банкінгу на прикладі європейських країн.

6. Рекомендації: Розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю тіньового банкінгу.

Практичне значення отриманих результатів: На основі проведеного дослідження розроблено рекомендації щодо вдосконалення регуляторного середовища та аналітичних інструментів для ефективного контролю та моніторингу тіньового банкінгу. Запропонована методика аналізу може бути використана на практиці під час оцінки ризиків та розробки регулятивних заходів у сфері фінансової стабільності.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи: 2024

Рік захисту роботи: 2024

Ключові слова: тіньовий банкінг, фінансовий регулювання, аналітичний інструментарій, фінансова стабільність, економічний ризик

В і д г у к

про кваліфікаційну бакалаврську роботу

здобувача факультету економіки та управління

освітньо-професійної програми «Економічна аналітика»

Сліпчука А.В.

на тему «Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу»

1. Актуальність теми: у зв'язку з недорозвиненістю фондових ринків і небанківських спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів в Україні, проблеми функціонування та регулювання тіньового банкінгу залишаються малодослідженими. Проблема тінізації є однією з ключових для української економіки. Ігнорування цієї проблеми призводить до порушення механізмів управління економікою, подальшого розшарування суспільства, підриву довіри до влади, невірного визначення макроекономічних показників, економічних та фінансових пропорцій, а також створює перешкоди на шляху до євроінтеграційних процесів. Тому в багатьох країнах світу, включаючи Україну, боротьба з тіньовою економікою є надзвичайно актуальним завданням.

2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: ретельно вивчено теоретичні основи тіньового банкінгу, його особливостей та впливу на фінансову систему; проаналізовано існуючі методи та підходи до регулювання тіньового банкінгу на рівні різних країн та міжнародних організацій.

3. Наявність самостійних розробок автора: розроблено пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення аналітичного інструментарію для більш ефективного регулювання тіньового банкінгу.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій:

У результаті проведених досліджень виявлено основні аспекти розвитку тіньового банкінгу в Україні. Зазначені дослідження підтвердили, що боротьба з тіньовою економікою сприятиме економічному зростанню, активнішому використанню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, забезпечить стабільність, розвиток і безпеку національної економіки, що є надзвичайно важливими аспектами в умовах воєнного періоду та в періоді післявоєнної відбудови України. Тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні свідчать про поступове зменшення його впливу через активні заходи з посилення контролю та регулювання фінансової системи. Однак, незважаючи на позитивні зрушення, присутній потенціал для подальшого вдосконалення, зокрема, у підвищенні ефективності регулятивних органів, розвитку технологічної інфраструктури та підвищенні фінансової грамотності суспільства, щоб забезпечити стабільність та прозорість у фінансовій сфері. Зазначено, що для успішної детінізації необхідно не лише зміцнювати контроль, але і перетворювати світогляд та менталітет суспільства, підвищуючи моральні якості, етичний рівень кожного громадянина та його здатність протистояти тінізації.

Результати дослідження можуть бути корисні для фінансових регуляторів, банківських установ, академічних дослідників та інших зацікавлених сторін у сфері фінансового регулювання та стабілізації фінансової системи.

5. Наявність недоліків: в роботі недостатньо уваги приділено розвитку технологічної інфраструктури щодо забезпечення стабільності та прозорості у фінансовій сфері, а також в тексті наявні граматичні помилки, що вцілому не впливає на загальну позитивну оцінку.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: Кваліфікаційна бакалаврська робота Сліпчука Антона Володимировича на тему «Аналітичний інструментарій регулювання тіньового

банкінгу» допускається до захисту перед ЕК. Оцінка письмової частини кваліфікаційної роботи 55 балів.

Науковий керівник:
професор кафедри економічної теорії,
доцент, доктор економічних наук Ірина УНІНЕЦЬ

“___”_____ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 3

РОЗДІЛ 1. ТІНЬОВИЙ БАНКІНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРИЧИНИ.. 7

1.1. Визначення поняття тіньового банкінгу та основні види тіньових фінансових установ…… 7

1.2. Причини виникнення, ризики та наслідки тіньового банкінгу……. 12

1.3. Аналіз регулятивного середовища тіньового банкінгу……. 17

Висновок до розділу 1…….…….. 23

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРЕМЕНТАРІЙ РЕГУЛЮВАННЯ ТІНЬОВОГО БАНКІНГУ…….…….. 24

2.1. Методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ…….. 24

2.2. Виявлення та аналіз ризикових операцій…….. 32

2.3. Практичні аспекти застосування аналітичного інструментарію щодо тіньового банкінгу в Європі……. 38

Висновок до розділу 2……... 41

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ……. 43

3.1. Тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні…… 43

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю…….. 52

3.3 Роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу…. 59

Висновок до розділу 3…….. 63

ВИСНОВКИ…….. 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 69

ВСТУП

Розвиток фінансової системи є однією з найбільш ризикових, але й найбільш інноваційних галузей в умовах циклічного розвитку економіки. Цей процес призводить до високого рівня конкуренції між фінансовими установами та потребує ефективного нагляду за їх діяльністю. Глобалізаційні тенденції та масові переміщення фінансових ресурсів між різними країнами створюють нові можливості для економічного зростання. Але разом із цим збільшуються ризики виведення фінансових потоків за межі офіційно зареєстрованих каналів і перенесення їх до сфери тіньового обігу капіталу.

У світі фінансових послуг однією з найбільш складних та потенційно небезпечних галузей є тіньовий банкінг. Він представляє собою систему фінансових операцій, яка відбувається поза межами офіційної банківської системи, часто знаходячи високу ступінь ризику і потенційної нелегальності. З моменту свого виникнення та розвитку тіньовий банкінг став об'єктом пильного спостереження для регуляторів і експертів у галузі фінансів.

У зв'язку з недорозвиненістю фондових ринків і небанківських спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів в Україні, проблеми функціонування та регулювання тіньового банкінгу залишаються малодослідженими.

Проблема тінізації є однією з ключових для української економіки. Ігнорування цієї проблеми призводить до порушення механізмів управління економікою, подальшого розшарування суспільства, підриву довіри до влади, невірного визначення макроекономічних показників, економічних та фінансових пропорцій, а також створює перешкоди на шляху до євроінтеграційних процесів. Тому в багатьох країнах світу, включаючи Україну, боротьба з тіньовою економікою є надзвичайно актуальним завданням.

Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу набуває особливого значення в умовах постійного розвитку фінансових ринків та появи нових технологій. Відомості про обсяги та функціонування тіньових фінансових установ стають ключовими для ефективного регулювання та контролю в цій сфері. У цьому контексті аналітичні інструменти, які використовуються для виявлення, аналізу та моніторингу операцій тіньового банкінгу, стають невід'ємною складовою стратегій регулювання фінансових ринків та забезпечення фінансової стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематичні аспекти розвитку тіньового банкінгу в Україні привернули увагу багатьох вчених, серед яких Л. Івашова, Н. Шевченко Н. та Н. Виноградова Вони відзначають, що для боротьби з тіньовою економікою та корупцією потрібно поліпшити механізми державного впливу і чітко визначити правила та процедури у стратегіях та програмах уряду. Крім того, необхідно систематично аналізувати міжнародні дослідження щодо корупції та враховувати їх висновки та рекомендації. Це може значно покращити імідж України за кордоном і сприяти залученню іноземних інвестицій, а також покращити демократичні процеси в країні. Такий підхід дозволить гармонізувати національне законодавство з міжнародними нормами і практично реалізувати антикорупційні закони, що в кінцевому підсумку може покращити економічну позицію України в світі.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні та аналізі методів та засобів контролю і нагляду за тіньовим банкінгом з метою зменшення ризиків для фінансової стабільності та забезпечення ефективного функціонування фінансової системи.

Завдання кваліфікаційної роботи включають:

1. Ретельне вивчення теоретичних основ тіньового банкінгу, його особливостей та впливу на фінансову систему.
2. Аналіз існуючих методів та підходів до регулювання тіньового банкінгу на рівні різних країн та міжнародних організацій.

3. Вивчення сучасних аналітичних інструментів, які використовуються для моніторингу та аналізу діяльності тіньових банків.

4. Розробка пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення аналітичного інструментарію для більш ефективного регулювання тіньового банкінгу.

Об'єктом дослідження є тіньовий банкінг як феномен.

Предметом дослідження є аналітичний інструментарій, які використовуються для аналізу, моніторингу та регулювання діяльності тіньових банків. Це охоплює різноманітні підходи до збору, обробки та інтерпретації даних про фінансові операції, що здійснюються у секторі тіньового банкінгу, а також методи оцінки ризиків та виявлення недоліків у цій діяльності.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що вона надасть підстави для розробки та вдосконалення інструментів для контролю та регулювання тіньового банкінгу. Результати дослідження можуть бути корисні для фінансових регуляторів, банківських установ, академічних дослідників та інших зацікавлених сторін у сфері фінансового регулювання та стабілізації фінансової системи.

Наукова новизна роботи полягатиме в систематизації та аналізі сучасних підходів до аналізу та регулювання тіньового банкінгу, а також у пропозиціях щодо вдосконалення цих методів. Робота може внести вклад у розвиток теорії та практики фінансового регулювання, сприяти зменшенню ризиків та підвищенню стабільності фінансової системи.

Кваліфікаціна робота включає в себе 3 розділи:

Розділ 1: Тіньовий банкінг: поняття, види та причини. У цьому розділі розглядається концепція тіньового банкінгу, його основні види та причини виникнення. Вивчається взаємозв'язок між тіньовим банкінгом та офіційною фінансовою системою, а також виявляються основні ризики, пов'язані з діяльністю тіньових банків.

Розділ 2: Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу. У даному розділі проводиться аналіз регулятивного середовища, в якому функціонує

тіньовий банкінг. Досліджується законодавство та міжнародні стандарти, спрямовані на контроль за діяльністю тіньових фінансових установ. У цьому розділі розглядається різноманітність аналітичних інструментів, які використовуються для моніторингу та аналізу діяльності тіньових банків. Особлива увага приділяється методам виявлення ризикових операцій та практичним аспектам їх застосування.

Розділ 3: Перспективи розвитку та вдосконалення регулювання

У завершальному розділі роботи розглядаються перспективи подальшого розвитку та вдосконалення механізмів регулювання тіньового банкінгу. Висуваються пропозиції щодо удосконалення законодавства та практичних методів контролю за цим явищем.

РОЗДІЛ 1.
ТІНЬОВИЙ БАНКІНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРИЧИНИ

1.1. Визначення поняття тіньового банкінгу та основні види тіньових фінансових установ

У 2007 році на щорічному фінансовому симпозіумі Федеральної резервної системи США економіст Пол МакКаллі вперше ввів термін ***«тіньовий банкінг»*** (shadow banking) в економічну теорію та практику. В своїй промові він пояснював те, що під цим терміном розуміють небанківські фінансові установи, які займаються перетворенням термінів погашення. Наприклад, комерційні банки перетворюють короткострокові депозити в більш довгострокові кредити, що використовуються на довгострокові цілі.

Термін ***«тіньовий банкінг»*** використовується для опису альтернативного функціонування цих установ в порівнянні з традиційно регульованими банками. У широкому розумінні, тіньовий банкінг означає діяльність, пов'язану з посередництвом у кредитуванні та перетворенням строків погашення, яка відбувається за межами офіційно регульованої банківської системи.

Тобто, ***тіньовий банкінг*** - це сектор фінансової системи, що охоплює фінансові операції та установи, які працюють поза офіційними банківськими каналами та мають обмежений або нульовий рівень регулювання та нагляду. Це можуть бути нелегальні банки, фінансові компанії, а також операції, які виконуються через неформальні канали, такі як готівкові операції або неофіційні грошові перекази. Тіньовий банкінг може включати в себе такі практики, як білінг, легалізація коштів, ухилення від сплати податків і фінансування тероризму.

Подмазко О. зауважує, що тіньовий сектор української економіки може бути джерелом інвестиційних ресурсів та відповідно сприяти економічному зростанню. Тому одним з ключових завдань державної економічної політики є створення механізмів, що дозволять перетворити ці ресурси з тіньового сектору в легальний. З іншого боку, подолання тіньового банкінгу може відкрити резерви для економічного зростання в Україні, враховуючи мультиплікативний ефект. Це сприятиме розробці та впровадженню науково обґрунтованих механізмів для подальшого економічного прогресу [26, с.100].

Перерва П., Романчик Т., Ткачов М. та Гришко Н. відзначають, що тіньова економіка має двоїстий характер, який, крім виявлених недоліків та загроз економічній безпеці, має переваги, особливо в соціально-економічній сфері країни. Значна тіньова економіка нашої країни, яка продовжує зростати, є дуже небезпечною з точки зору економічної політики в умовах глобалізації. Це призводить до погіршення податкової системи країни. Крім того, економічна політика, що базується на неправильних економічно-статистичних показниках, негативно впливає на стабільність економічного розвитку. Розвиток міжнародних інститутів координації економічної політики, які є сприятливим чинником для функціонування сучасної глобальної економіки, також може призвести до неефективності [25, с.67].

Тютюник І., Золковер А., Люльов О. та Лєонов С. підкреслюють, що одним із найбільш впливових дестабілізуючих факторів у зростанні національної економіки є тіньові операції, проведення яких суттєво знижує ключові показники розвитку національної економіки. Таким чином, відповідно до вчених, значна присутність тіньових фінансових потоків негативно впливає на всі сфери економіки, зменшуючи надходження до бюджету та обмежуючи можливість фінансування соціальних, економічних та інвестиційних програм і заходів [45, с.52].

Оскільки термін «тіньовий банкінг» є досить новим, немає загальноприйнятого визначення видів і учасників цієї системи. Рада з фінансової стабільності, що об'єднує органи фінансового регулювання та нагляду з основних країн і міжнародних

фінансових організацій, запропонувала широке визначення тіньового банкінгу, що охоплює всі установи поза регульованою банківською системою, які виконують основну банківську функцію - посередництво в отриманні кредиту (тобто прийом грошей від вкладників та їх надання у вигляді кредиту позичальникам):

- перетворення терміну погашення: отримання короткострокових коштів для інвестування у більш тривалі активи;
- перетворення ліквідності: використання зобов'язань, схожих на готівку, для придбання мене ліквідних активів, таких як кредити;
- леверидж: використання позик для придбання активів з метою збільшення потенційного прибутку чи збитку від інвестицій;
- передача кредитного ризику: передача ризику неплатежу позичальника від початкового кредитора іншій стороні [23].

Об'єднуючи ці визначення, можна зробити висновок, що концепція системи тіньового банкінгу передусім є мережею фінансових посередників, які здійснюють трансформацію умов погашення, кредиту та ліквідності, найважливіше, без підпорядкування банківському регулюванню, і система тіньового банкінгу не має офіційного доступу до ліквідності центрального банку або кредитних гарантій державного сектору.

Іншими словами, основна функція тіньового банкінгу полягає у виконанні проміжницьких операцій з кредитування для домогосподарств і підприємств реального сектора економіки, використовуючи альтернативні джерела фінансування, нові фінансові інструменти і технології, які створюють нові форми ліквідності. Отже, основними характеристиками тіньової банківської індустрії є розподіл ризиків, низька маржинальність, участь приватного чи публічного сектора, розподіл ризиків між учасниками операцій та висока схильність до залишкового ризику через нездатність до його самостійного поглинання.

Тіньовий банкінг може приймати різні форми і включати різноманітні види діяльності, які відбуваються поза офіційними банківськими каналами і можуть мати низький рівень або взагалі не піддаватися регулюванню.

Основні види тіньових фінансових установ представлені в табл.1.1.:

Таблиця 1.1

Основні види тіньового банкінгу

Вид	Характеристика
1	*2*
Небанківські фінансові установи	Це компанії, які надають фінансові послуги, такі як позики, кредити, страхування і т.д., але не є банками. Їх діяльність часто не підлягає тому ж рівню регулювання, що й банківська сфера.
Інвестиційні фонди	Це установи, які збирають кошти від інвесторів для інвестування у різноманітні активи, такі як акції, облігації, нерухомість тощо. Вони часто пропонують альтернативні стратегії інвестування.
Хедж-фонди	Ці фінансові структури зазвичай працюють за межами традиційної банківської системи та залучають гроші від високих чистих осіб, щоб інвестувати у різноманітні активи. Вони можуть залучати капітал з різних джерел, включаючи приватних інвесторів та інституційні фонди, що може забезпечувати їм значний фінансовий оборот поза офіційними ринками.
Офшорні банки та компанії	Це структури, розташовані у країнах з низьким рівнем оподаткування та/або строгим фінансовим конфіденційним законодавством. Вони дозволяють клієнтам зберігати свої активи поза межами їхньої держави та уникати оподаткування.
Структуровані фінансові продукти	Це складні фінансові інструменти, створені для відображення ризиків та винагороди від інвестування в різні активи. Вони можуть включати синтетичні облігації, деривативи, опціони тощо.
Тіньові банки	Це установи, які здійснюють банківську діяльність, але уникують регулювання, яке застосовується до звичайних комерційних банків. Вони можуть працювати з великими сумами грошей і використовувати складні фінансові інструменти для заробітку.

Криптовалютний тіньовий банкінг	Це використання криптовалют для здійснення неконтрольованих фінансових операцій, таких як анонімні транзакції та уникнення фінансового моніторингу.
Корпоративний тіньовий сектор	Компанії можуть створювати структури з метою уникнення оподаткування, обмежень на капітальні операції та інших обмежень, що діють на офіційному ринку.

Джерело: побудовано автором на основі [15]

Основні види тіньового банкінгу представляють собою складну мережу фінансових операцій, що здійснюються поза офіційною банківською системою та часто уникають регулювання та контролю. Ці види тіньового банкінгу включають офшорні структури, готівкові операції, альтернативні інвестиційні фонди, торгівлю складними фінансовими інструментами та криптовалютами.

Ці установи часто працюють в межах тіньового банкінгу, де існують менші рівні прозорості та регулювання.

Тіньова економіка охоплює різноманітні види діяльності суб’єктів економічних відносин, які отримують доходи без сплати відповідних податків та поза рамками законодавства та соціального контролю. Це означає, що така економіка функціонує поза системою державного обліку та контролю і не відображається у офіційних статистичних даних [45, с. 48].

Тіньова економіка є досить гнучкою та легко адаптується до змін в суспільно-економічних умовах, враховуючи специфічний попит на неофіційні види діяльності. Наприклад, за умов воєнного стану збільшується загроза для національної безпеки через те, що тіньова економіка може використовуватися для тіньових військових технологій, виробництва та торгівлі зброєю, включаючи її розробку, виробництво та поширення [44].

Отже, У визначенні тіньового банкінгу та його основних видів тіньових фінансових установ важливо враховувати, що це система організацій, яка проводить фінансову посередництво поза межами класичної регульованої банківської системи.

Основними особливостями тіньового банкінгу є циклічність та взаємозв'язок з класичним банкінгом, а також його взаємозамінність з класичними банками. У Європейському союзі, як і в інших країнах, тіньовий банкінг стає предметом зростаючої уваги та визнання, і його регулювання та моніторинг стають ключовими завданнями для забезпечення фінансової стабільності та управління ризиками.

1.2. Причини виникнення, ризики та наслідки тіньового банкінгу

Тіньові банки виникли завдяки традиційним банківським установам, які, прагнучи зменшити кредитні ризики та збільшити свою прибутковість, активно перейшли до створення та використання складних фінансових інструментів.

Поширення тіньового банкінгу розпочалося в 1980-х роках у США внаслідок лібералізації ринків та розвитку інформаційних технологій і поступово зайняло величезний сегмент економіки і до цього дня. Протягом останніх 20 років тіньова банківська система отримала статус одного з найважливіших і найбільших джерел фінансування для реальної банківської системи у всьому світі.

Часто традиційні банки є частинами тіньових банківських мереж, підтримуючи їх у процесах ліквідності та видачі позик, а також інвестуючи в їх структуровані фінансові продукти. Одночасно у сучасній міжнародній фінансовій практиці можна помітити зворотню залежність традиційної банківської системи від фінансування тіньових банків, які разом з домогосподарствами, підприємствами та корпораціями стали важливим джерелом фінансування для традиційних банків у минулому десятилітті [21].

Розвиток тіньового банкінгу може бути розділений на кілька етапів, які відображають зміни у фінансових системах та реакцію на них:

I. **Початковий етап.** У період після Другої світової війни і до середини 20-

го століття спостерігався найбільший розквіт тіньового банкінгу. Цей період відзначався використанням офшорних центрів і відсутністю суттєвого регулювання фінансових операцій за межами основних фінансових ринків.

II. **Етап регулювання.** Після кількох фінансових криз, таких як криза в Латинській Америці у 1980-х та криза спекуляції валютами у 1990-х, була посилено контроль за фінансовими операціями, включаючи тіньовий банкінг. Багато країн прийняли законодавство, спрямоване на обмеження ризиків тіньових фінансових операцій.

III. **Етап інновацій.** З появою інноваційних технологій, таких як криптовалюти та блокчейн, і зростанням глобалізації, відбувається новий етап розвитку тіньового банкінгу. Нові можливості для створення анонімних та складних фінансових структур виникають завдяки цим технологіям.

IV. **Етап регуляторної реакції.** Сучасні регуляторні органи стикаються з викликами, пов'язаними з регулюванням тіньового банкінгу в умовах швидкої технологічної та глобальної зміни. Це включає удосконалення законодавства, контроль за криптовалютними та іншими інноваційними фінансовими продуктами, а також співпрацю з міжнародними партнерами для боротьби з використанням тіньового банкінгу для незаконних цілей, таких як відмивання грошей та фінансування тероризму [27].

Ці етапи відображають еволюцію тіньового банкінгу від його початку до сучасного стану і підкреслюють важливість регулювання та інновацій у фінансовій системі. Виникнення тіньового банкінгу має багато причин, серед яких можна виділити наступні (рис.1.1.):

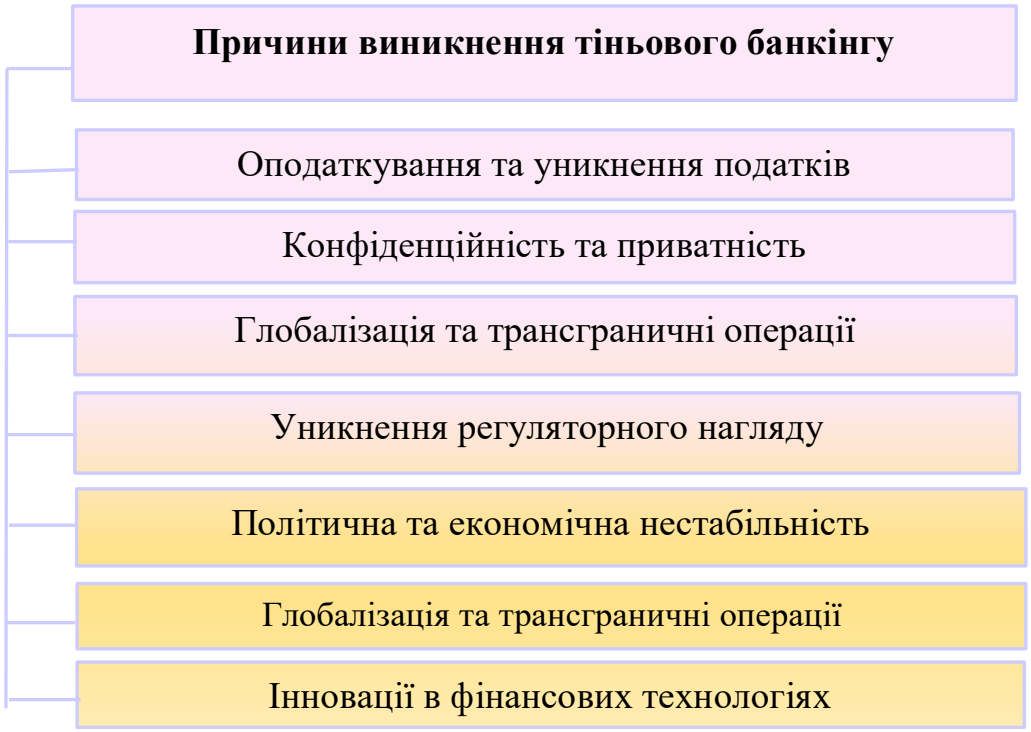

Рис.1.1. Причини виникнення тіньового банкінгу

Джерело: побудовано автором на основі [27]

Отже, основними причинами виникнення тіньового банкінгу є високі ставки податків і строге фінансове регулювання можуть змусити компанії та інвесторів шукати способи мінімізувати свої фінансові зобов'язання та обмежити витрати на дотримання регуляторних вимог. Деякі особи та компанії шукають конфіденційність у своїх фінансових операціях і відсутність прозорості, щоб захистити свої фінансові інтереси та уникнути втручання з боку урядових органів чи конкурентів.

В країнах з високим рівнем корупції, політичних конфліктів або економічної нестабільності, тіньовий банкінг може стати засобом захисту від негативних наслідків таких умов. Зростання світової торгівлі та інвестицій створює попит на міжнародні фінансові послуги, включаючи офшорні структури, щоб легалізувати та оптимізувати міжнародні фінансові операції.

Розвиток криптовалют та блокчейн-технологій надає нові можливості для здійснення фінансових операцій поза офіційними каналами, що може призвести до зростання тіньових фінансових послуг.

Офіційні банківські установи піддаються строгому регулюванню та контролю з боку уряду та фінансових регуляторів. Тіньові банківські операції дозволяють уникнути або обмежити цей регуляторний нагляд.

З розвитком глобальних фінансових ринків і зростанням міжнародної торгівлі, попит на міжнародні фінансові послуги зріс. Офшорні банкінгові центри та інші тіньові структури можуть забезпечити компаніям та інвесторам зручні і ефективні засоби для міжнародних операцій [19].

Узагальнюючи причини, які вплинули на високу структурну динаміку розвитку глобального тіньового банкінгу в останні десятиліття, варто відзначити значне зростання міжнародної конкуренції на світовому фінансовому ринку між банками та спеціалізованими небанківськими фінансовими установами. Поряд з цим, існує недоступність ряду легальних фінансових послуг для певних категорій позичальників, включаючи фізичних і юридичних осіб, а також загально низький рівень фінансової грамотності серед широких мас населення. Також варто зазначити зниження ролі банків у функції фінансових посередників та значну диверсифікацію суб'єктної структури глобальних кредитних ринків.

Тінізація, яка виявляється як у внутрішніх, так і у зовнішньоекономічних відносинах, має негативний вплив на виникнення складників фінансово-економічної кризи, таких як зруйнування легального виробничого сектора вітчизняної економіки, зростання офіційного безробіття через міграцію та приваблення населення країни до нелегальної зайнятості, «непрозорість» грошових потоків, особливо в сфері зовнішньоекономічних відносин, нелегального імпорту-експорту капіталу та його відпливу, корупції в митних органах та зростання контрабанди [14]. Все це підсилює соціальну напругу в суспільстві та призводить до соціальних потрясінь та інституційних розривів. У зв'язку з цим, держава не отримує достатніх надходжень до бюджету, що відповідно зменшує рівень надання суспільних благ та соціального забезпечення для громадян.

Тіньовий банкінг виникає з різноманітних причин, включаючи уникнення оподаткування, збереження конфіденційності та приватності, уникнення регуляторного нагляду, глобалізацію фінансових ринків та економічну нестабільність. Однак, разом з цим, тіньовий банкінг несе ризики та має наслідки, які варто враховувати.

Ризики тіньового банкінгу включають:

1. *Порушення законодавства.* Тіньовий банкінг може бути використаний для нелегальних операцій, таких як відмивання грошей, фінансування тероризму або корупції.

2. *Фінансова нестабільність.* Неконтрольовані фінансові операції та великі грошові потоки можуть призвести до виникнення фінансових криз та інших форм економічної нестабільності.

3. *Втрата довіри до фінансової системи.* Тіньовий банкінг може підривати довіру до офіційних фінансових інституцій та систем, що може вплинути на фінансову стабільність та економічний розвиток.

4. *Незрозумілість фінансових ризиків.* Складні фінансові структури та трансакції, що властиві тіньовому банкінгу, можуть ускладнювати оцінку та управління фінансовими ризиками.

5. *Соціальна нерівність.* Тіньовий банкінг може сприяти збільшенню рівня соціальної нерівності, оскільки він нерідко вигідний лише обмеженому колу осіб та компаній [13].

Наслідки тіньового банкінгу включають:

1. *Посилення регулювання.* Розгортання тіньового банкінгу може призвести до посилення фінансового регулювання та контролю, яким можуть бути піддані інші, навіть законні, фінансові установи.

2. *Економічні втрати.* Фінансові кризи або інші форми економічної нестабільності, спричинені тіньовим банкінгом, можуть призвести до значних економічних втрат для країни або регіону.

3. *Посилення боротьби з корупцією.* Виявлення та припинення корупційних схем, які використовують тіньовий банкінг, може сприяти покращенню прозорості та довіри до фінансової системи.

4. *Стабілізація фінансової системи.* Шляхом ефективного контролю та регулювання можна зменшити ризики, пов'язані з тіньовим банкінгом, та забезпечити більшу стабільність фінансової системи [8].

Уряди та регулятори фінансового ринку повинні удосконалювати механізми контролю та регулювання для зменшення ризиків та наслідків тіньового банкінгу, забезпечуючи тим самим стабільність та прозорість фінансової системи.

Поширення тіньового банкінгу має негативний вплив на ефективність управління національною економікою. Тіньова зайнятість та фінансові потоки розглядаються як головні проблеми у тіньових економічних відносинах як на глобальному, так і національному рівнях. Основними способами заховування фінансових потоків є мінімізація податкових платежів, ухилення від сплати податків, виведення коштів за межі країни, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом та інші.

Отже, тіньова економіка має негативний вплив на всі аспекти соціально-економічних процесів у суспільстві. Без врахування цього феномену неможливо провести ефективний економічний аналіз та прийняти належні адміністративні та законодавчі рішення на різних рівнях - макро, мезо і мікрорівнях. Розповсюдження тіньового банкінгу значно погіршує ефективність та складність державної політики, а в окремих випадках може навіть ускладнити ринкове регулювання економіки через вплив на інструменти грошово-кредитної та податкової політики.

1.3. Аналіз регулятивного середовища тіньового банкінгу

У різних країнах світу тіньовий банкінг охоплює різноманітні інституції та види діяльності, які мають спільну ознаку: вони працюють без прямого контролю з боку державних органів і не дотримуються чинних нормативів. Цей сектор представлений небанківськими фінансовими посередниками, відомими також як парабанківська система або система фінансування через ринкові інструменти. Вони надають кредитні ресурси та гарантують належний рівень ліквідності економічним суб'єктам, працюючи паралельно з традиційною банківською системою, але відрізняються від неї відсутністю багатьох стабілізуючих факторів:

- по-перше, відсутність можливості отримати ліквідний капітал від центральних банків країн у разі проблем з ліквідністю;
- по-друге, відсутність державних гарантій щодо збереження заощаджень та капіталу під час кризових ситуацій;
- по-третє, відсутність гарантованих внесків, які держава надає приватним особам [14].

Ці особливості визначають велику «крихкість» тіньової банківської системи та її вразливість до впливу зовнішніх фінансових шоків і дисбалансів. Це часто робить її «заручником» ринкових коливань, загроз виведення вкладів клієнтів та спроб маніпулювання вартістю фінансових активів.

Ми вважаємо, що зростання та розвиток тіньового сектору глобального банкінгу у останні десятиліття відображає сутність підприємницької діяльності. Підприємництво завжди спрямоване на ті види економічної діяльності, які забезпечують максимальний прибуток при мінімальних витратах. Таким чином, з розширенням можливостей уникнення регуляторних обмежень та умов, що характерні для традиційних банківських установ, в останнє десятиліття виник і закріпився сегмент тіньового банкінгу у світовій економіці [7].

Важливо відзначити, що сутність тіньового банкінгу, як його загальновизнана та встановлена на сьогоднішній день характеристика, не передбачає прямого порушення фінансовими посередниками міжнародних стандартів, таких як боротьба з відмиванням «брудних» грошей, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, а також неофіційний або незаконний статус проведених ними операцій. При розгляді сутності тіньового банкінгу основна увага зосереджена на відсутності прямого контролю і нагляду за його діяльністю з боку державних банківських регуляторів, тобто на відсутності жорстких регуляторних вимог, які ставляться перед традиційними банківськими установами.

Наша зацікавленість у дослідженні тіньового сектору глобальної банківської індустрії випливає з того, що саме клієнти цього сектору, як показує світовий досвід, часто беруть участь у тіньових операціях. Вони отримують доходи шляхом прямого або опосередкованого здійснення нелегальних економічних трансакцій, включаючи ті, що пов'язані з відмиванням «брудних» грошей. Серед клієнтів глобальної тіньової індустрії можна виділити:

- постачальники та продавці товарів і послуг у тіньовому секторі;
- особи, що надають тіньові кредити або працюють як лихварі;
- наймані працівники тіньових компаній;
- клієнти, які користуються послугами тіньових структур та інші фізичні особи.

Їх широкий та різноманітний спектр діяльності часто пов'язаний з використанням незаконно набутих грошей і майна у легальних фінансових операціях. Оскільки ці активи активно вплітаються у світову фінансову систему, вони становлять значну загрозу економікам країн та регіонів, а також національним валютам та системам економічної безпеки [13].

При аналізі зв'язку між тіньовим банкінгом і глобальним тіньовим сектором економіки не можна не звернути увагу на ще один важливий аспект - відсутність строгих нормативів фінансової діяльності у тіньових банківських установ та

відсутність системи пруденційного нагляду за їх діяльністю. Це важливий фактор, який сприяє безконтрольному зростанню ризиків в їхній інвестиційно-кредитній діяльності, що породжує різні явища і процеси, які є характерними для тіньового банкінгу: відтік капіталу за кордон, корупція серед чиновників та державних службовців, фінансування сірого імпорту, ухилення від сплати податків, фінансування тероризму, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом та інші.

З початку 2000-х років в багатьох країнах світу відтік капіталу за кордон переважно здійснюється через небанківські установи. Це призводить до стрімкого зростання фінансових порушень та втягування тіньового банківського сектору у сумнівні операції, що має негативний вплив на інвестиційну привабливість окремих держав. Це значно знижує рівень фінансової конкурентоспроможності країн та обмежує джерела капіталовкладень в їхню економіку з глобального фінансового ринку. Така ситуація особливо загострюється у країнах, які розвиваються, де низький рівень розвитку інвестиційних сегментів національних фінансових ринків призводить до поширення напівлегальних і неідентифікованих транскордонних операцій щодо вивезення капіталовкладень. Також спостерігається швидке збільшення різноманітних фінансових операцій у сегментах кептивних банків, мікрофінансових установ та мікрокредитування [70].

Щодо обсягів тіньової банківської індустрії, за даними, останні десятиліття відзначаються швидким зростанням загальної вартості її активів. У період з 2006 по 2020 рік вона збільшилася вісім разів - з 28 до 226,6 трлн доларів США, що становить приблизно 270% глобального внутрішнього продукту. Цей значний приріст капіталізації тіньового банківського сектору переважно пояснюється радикальними змінами, які пройшов світовий банківський сектор з кінця 1990-х років.

Велика рецесія 2008-2009 років показала, що традиційний набір інструментів Центрального банку може бути недостатньо ефективним для подолання кризи та нестабільної ситуації в державі. Замість цього, протягом останніх 10 років центральні банки розробили нові методи та підходи до боротьби з тіньовим банкінгом, від

нестандартних інструментів грошової політики до макропруденційного нагляду. У Європі, вже після фінансової кризи 2007–2008 років, були зроблені висновки щодо регулювання тіньового банкінгу. У 2009 році після Лондонського саміту, де були прийняті заходи щодо виведення світової економіки з кризи, країни-члени G20 створили Фінансову стабільність (FSB). Цей міжнародний орган складається в першу чергу з центральних банків та організацій, які відповідають за розробку стандартів для різних галузей, призначених для використання у моніторингу стабільності фінансової системи. Фінансова стабільність радить і рекомендує найкращі практики, які потім реалізуються в місцевих юрисдикціях. Крім того, окремі країни стають все більш ефективними у зусиллях з боротьби з ухиленням від оподаткування на місцевому та міжнародному рівнях, як це підтверджується впровадженням регулятивних актів, таких як Загальний стандарт звітності (CRS) в Європейському Союзі. Також були введені певні правила для мінімізації офшорів та банківської таємниці. Серед них також було вирішено ввести санкції проти тих країн та територій світу, які надають можливості для інших країн уникати сплати податків та відмивання грошей. Держави розглядали можливість введення набагато строжчих обмежень для фінансової системи, включаючи діяльність тоді ще нерегульованих інвестиційних фондів. Після кризи комісія реалізувала комплексну реформу фінансового сектору в Європі [8].

У 2012 році Європейський центральний банк (Євросистема) створив Звіт – Зелену книгу комісії з тіньового банкінгу в Європі. У звіті розглядалось тіньовий банкінг як одне з загроз фінансовій стабільності у світовій економіці. Два найважливіших негативних наслідки тіньового банкінгу - це ризики для фінансової стабільності через неможливість повного регулювання та висока ймовірність регуляторного арбітражу. Після реалізації збільшення системного ризику через поширення тіньового банкінгу, у співпраці з міжнародними органами встановлення стандартів, Фінансова стабільність рада (FSB) почала розробляти рамки рекомендацій, які передбачали збільшене моніторингу, а також посилене регулювання тіньового банкінгу. Таким чином, ЄЦБ сформував Зелену книгу, яка досліджує

основні проблеми, спричинені тіньовим банкінгом, та як систему і діяльність тіньового банкінгу можна повністю моніторити, відстежувати і контролювати в Європі [55].

Також, у вересні 2013 року Європейська комісія опублікувала звіт, в якому було визначено поетапний план обмеження ризиків у секторі тіньового банкінгу, зокрема, найважливіших ризиків системного характеру. До цих ризиків належить можливе переливання проблем через сильне зв'язування Європи з тіньовим банкінгом зі звичайною банківською системою.

У 2022 році Європейський центральний банк визначив, що основними способами взаємодії кредиторів з єврозони з активностями тіньового банкінгу є кредити, цінні папери, деривативні угоди, що призводить до залежності від фінансування, що викладає класичні банки ризикам ліквідності, а також ринковим та кредитним ризикам. Найвищим ризиком є те, що будь-які стресові флуктуації або потрясіння у секторі тіньового банкінгу будуть мати хвильовий ефект на більші, складніші та системно важливі традиційні банки через концентрацію активів, фінансові взаємозв'язки та ризики різних операційних інструментів. З іншого боку, тіньовий банкінг виступає каналом потоку коштів до класичного банкінгу під час загальних криз або шоків в економіці, оскільки тіньові банки у більшості випадків зберігають свої активи / ліквідність у формі депозитів та дуже короткострокових операцій по репо (відкупних угод) [64].

Загалом, у всіх країнах Європи чиновники вважають, що тіньовий банкінг повинен бути контрольований та регульований, але набагато менше, ніж традиційний класичний банкінг. Також всі відомчі думки погоджуються з тим, що регулювання тіньового банкінгу не повинно бути національною місцевою ініціативою, а має бути глобальною збалансованою програмою.

Важливо розуміти, що тіньовий банкінг може бути використаний як для легальних, так і для нелегальних цілей. З одного боку, він може сприяти розвитку фінансової інновації та забезпеченню доступу до фінансових послуг для різних

секторів економіки. З іншого боку, тіньовий банкінг може бути використаний для уникнення оподаткування, відмивання грошей, фінансування тероризму та інших незаконних дій.

Тому регуляторам та урядам потрібно удосконалювати механізми контролю та регулювання фінансових ринків, щоб забезпечити прозорість, стабільність та законність фінансових операцій. Тільки шляхом спільних зусиль відповідальні урядові інституції та фінансові організації можуть забезпечити ефективний контроль та регулювання тіньового банкінгу, зменшуючи його негативні наслідки і сприяючи сталому економічному розвитку.

Висновок до розділу 1

Тіньовий банкінг є складним і неоднозначним феноменом в фінансовій системі, який включає різноманітні операції та установи, що діють за межами офіційного банкінгу. Основні види тіньового банкінгу включають позикові установи, фінансові посередники, які діють поза межами банківської системи, та установи, які працюють у секторі неформальних фінансових послуг.

Причини виникнення тіньового банкінгу включають недостатню ефективність традиційних банківських установ, бажання уникнути регулювання та оподаткування, а також потребу у фінансуванні нелегальних операцій. Тіньовий банкінг може мати як позитивні, так і негативні наслідки для фінансової системи. З одного боку, він може сприяти інноваціям та доступності фінансових послуг, з іншого - створювати системні ризики та викликати фінансові кризи.

Тіньовий банкінг може створювати системні ризики для фінансової стабільності через недостатню прозорість, велику концентрацію ризиків або зв'язки з

легальними фінансовими установами. Ці аспекти потрібно враховувати при формулюванні політики регулювання.

Ефективне регулювання тіньового банкінгу є ключовим для забезпечення стабільності фінансової системи та запобігання системним ризикам. Це може бути досягнуто шляхом удосконалення нагляду, встановлення прозорих правил гри та співпраці на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРЕМЕНТАРІЙ РЕГУЛЮВАННЯ ТІНЬОВОГО БАНКІНГУ

2.1. Методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ

На основі фінансових даних єврозони видно, що зменшення ролі банків у фінансовому посередництві виявилося вже наприкінці 2000-х років: якщо у 2009 році частка банків становила 52% від загального обсягу активів фінансових посередників, то до третього кварталу 2020 року цей показник скоротився до 37%, що стимулювало динамічний розвиток тіньового банківського сегменту [69, с.9].

Оскільки йдеться про диверсифікацію суб'єктної структури глобальних кредитних ринків, це означає активний пошук різними бізнесами та населенням можливостей для вкладення своїх заощаджень та капіталу у більш прибуткові активи, ніж банківські депозити. Це призводить до переміщення цих активів з банківських установ до різних інвестиційних фондів, які можуть запропонувати вигідніші умови вкладення капіталу.

Створення автономного сегменту тіньового банкінгу у глобальній фінансовій системі є реакцією ринку на зростаючий попит інституційних інвесторів на високоліквідні та низькоризикові активи [52]. Цей попит не може бути повністю задоволений лише шляхом ринкового пропонування суверенних боргових цінних паперів. Наприклад, вартість активів, що перебувають у різних фондах, зросла з 26,8 до 103,1 трлн доларів США за період з 2002 по 2020 рік, і самі ці фонди стали основними споживачами інноваційних фінансових продуктів тіньового банкінгу, що базуються на кредитній сек'юритизації та кредитних деривативах.

Згідно з прогнозами експертів PwC, до 2025 року глобальна вартість активів, які управляються пайовими фондами, збільшиться до 145,4 трлн доларів США. Очікується, що це буде супроводжуватися річним темпом зростання на рівні 6,2%, а найбільш динамічне зростання очікується на ринках Латинської Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Поряд із активним зростанням сегменту активного управління капіталом, який досягне 87,9 трлн доларів США до 2025 року (що становитиме 60% сукупної вартості капітальних активів управління), експерти PwC прогнозують і значне розширення масштабів пасивного управління [62].

За останнє десятиліття, крім різноманітних фондів, участь у використанні фінансових продуктів тіньового банкінгу активно беруть і різні інституційні інвестори, переважно нефінансові корпорації та компанії державного сектору. Вони мають значні грошові кошти на рахунках і надають їх тіньовій банківській системі для тимчасового та надійного розміщення, а також для отримання процентного доходу за умов Репо. У 2010 році частка тіньового банкінгу становила 36% офіційного ВВП. У 2011 році вона зменшилася до 30% і залишалася на рівні 30% з 2012 по 2013 роки. Частка тіньового банкінгу зросла до 36% у 2014 році, 35% у 2015 році, 33% у 2016 році, 32% у 2017 році, 29% у 2018 році та 30% у 2019 році. Масштаби тіньового банкінгу зросли у 2021 році порівняно з 2020 роком на 2 відсоткові пункти та досягли 32% ВВП (рис.2.1.).

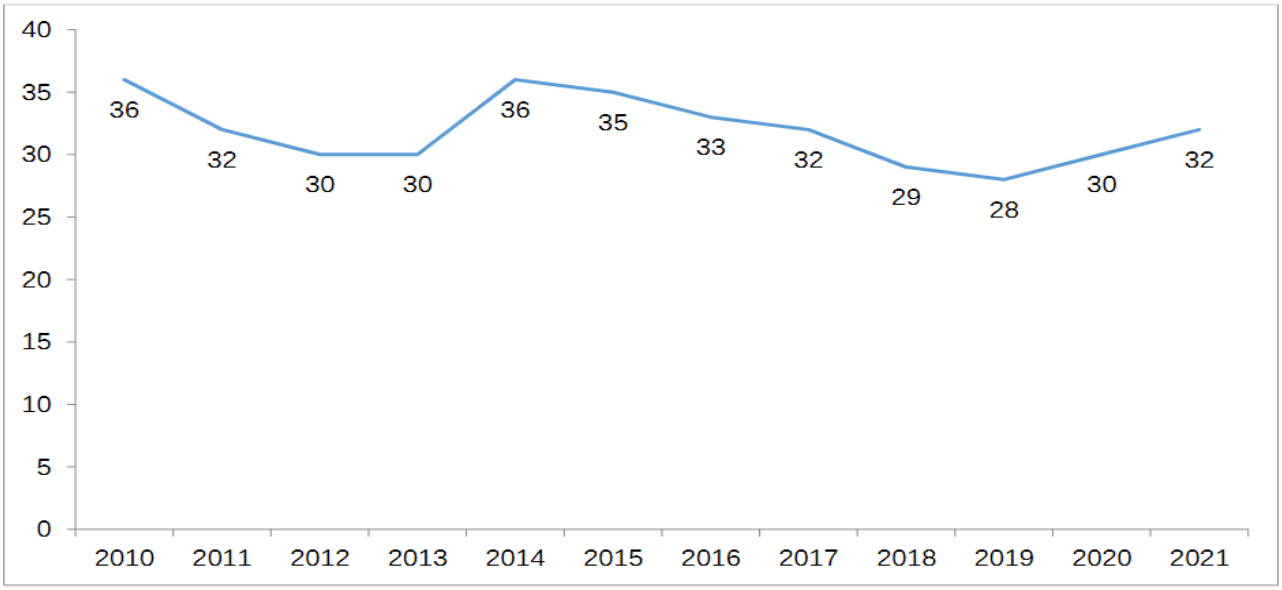

Рис. 2.1. Рівень тіньового банкінгу, % до обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [6]

На тлі зростання світових ринкових цін на сировину (енергоносії та сільськогосподарську продукцію) рівень тіньового банкінгу у 2021 році дещо збільшився, що дозволило бізнесу знизити ризики втрати обмежених ресурсів за умов підвищення витрат виробництва.

Описаними особливостями і функціональною спеціалізацією тіньової банківської сфери визначається структура її учасників, що включає фінансові компанії, хедж-фонди та взаємні фонди грошового ринку, спеціалізовані пайові фонди, що інвестують у ринки ліквідності та державні цінні папери, структуровані інвестиційні продукти та комерційні папери (такі як ABCP кондуїти), угоди Репо та операції позиками цінними паперами, інструменти сек'юритизації та структурні інвестиційні фонди, а також інвестиційні банки та іпотечні компанії [Pozsar]. Наприклад, на початок 2019 року із загальної суми накопичених капіталів тіньового банкінгу в розмірі 183,7 трлн доларів США (що становить 48,5% вартості глобальних фінансових активів), страховим корпораціям припадало 32,9 трлн (8,7%), пенсійним фондам – 35,6 трлн (9,4%), іншим фінансовим посередникам – 114,3 трлн (30,2%), а допоміжним фінансовим компаніям – 1 трлн (0,3% відповідно) [70].

Ураховуючи значну суму фінансових активів, які контролюються тіньовими банківськими установами, цілком природнім є той факт, що ці установи надають до 80% усіх позик глобальному корпоративному сектору. Слід підкреслити, що сучасна кредитна діяльність тіньових банківських операторів має важливе значення для глобального фінансового ринку, оскільки будь-які зміни в термінах погашення, кредитному плечі чи недосконалі кредитні операції можуть призвести до серйозних структурних дисбалансів на ринку, що може загострити поширення кризових явищ у світовій економічній системі.

В тих країнах, де небанківські фінансові інститути відіграють важливу роль у кредитному посередництві, тіньовий банкінг часто проявляє недостатню стійкість до зовнішніх фінансових шоків. Це може значно уповільнити кредитні потоки до національних економік, особливо під час кризових періодів в економічних циклах країн, і свідчить про певну вразливість тіньового банкінгу у вирівнюванні структурних дисбалансів у світовій фінансовій системі під час криз і у процесі транскордонного поширення регіональних кризових явищ [63, с.14].

На даний момент активи у тіньовому банкінгу складаються з позик (які включають у себе овердрафти, відстрочені платежі, кредити на покупки та фінансування торговельних операцій), боргових цінних паперів (таких як векселі, облігації і комерційні папери) і готівки на депозиті. За даними з 2008 по 2020 рік, спостерігається стале зростання цих активів з 145 до майже 233 трлн доларів США і з 20 до 115 трлн доларів США відповідно. Незважаючи на те, що традиційні банки дещо зменшили свою посередницьку роль на глобальному фінансовому ринку, вони все ще є ключовими постачальниками фінансування для тіньового банкінгу.

За даними 2020 року, банківські установи мали 63,1% (146,8 трлн доларів США) загальної вартості кредитних активів, включаючи депозити, і 84,1% (96,2 трлн доларів США) позичкових активів у тіньовому банківському секторі. Інші фінансові посередники мали 23,2% (53,9 трлн доларів США) і 13,4% (15,3 трлн доларів США) відповідно; страхові корпорації – 9,1% (21,3 трлн доларів США) і 2,3% (2,6 трлн

доларів); пенсійні фонди – 4,6% (10,7 трлн доларів США) і 0,3% (0,3 трлн доларів США) відповідно. Важливо зауважити, що кредитні активи банківських установ (включаючи депозити) зростають швидше, ніж кредитні активи страхових корпорацій, пенсійних фондів та інших фінансових посередників, що підтверджує тісний зв'язок тіньового банкінгу з традиційною банківською індустрією.

На сьогодні оптове фінансування тіньових банків у єврозоні стабільно становить близько 8% загального фінансування традиційної банківської системи; пенсійні фонди і страхові корпорації разом мають 15% банківських облігацій єврозони; а інвестиційні фонди, фонди грошового ринку та інші фінансові посередники разом складають 24% європейського ринку. Варто відзначити, що традиційні банки найчастіше надають фінансування тіньовим банкам у єврозоні через позичковий капітал, покупку акційних та боргових цінних паперів, які в сукупності становлять близько 8% загальних активів тіньових банків [69, с.51].

Натомість, відсоток депозитів, що тіньові банки у єврозоні тримають у кредитних установах, зараз не перевищує 6% загальної вартості банківських зобов’язань. Також варто відзначити, що між самими суб’єктами тіньового банкінгу спостерігається досить тісний взаємозв’язок і вплив [69, с.51]. Наприклад, з двадцяти п'яти найбільших компаній з управління активами у Європейському Союзі чотирнадцять належать банкам, а п'ять – страховим корпораціям [56].

Крім того, понад 40% взаємних фондів у всьому світі керуються комерційними банками, а активи 38% хедж-фондів перебувають у впливі фондів, що пов'язані з фінансовими конгломератами [61]. Ці дані підтверджують виражений крос-секторальний та мережевий характер діяльності інститутів тіньового банкінгу, які під час трансформації кредитних зобов'язань та отримання фінансування створюють багаторівневі зв'язки з комерційними банками. Це приносить довгострокові економічні переваги всім фінансовим посередникам, таким як страхові корпорації, пенсійні та інвестиційні фонди, фонди грошового ринку та інші. Також це сприяє

ефективній оптимізації ліквідності між материнськими компаніями та пов'язаними установами.

На сьогодні в Україні розроблено методичні рекомендації щодо розрахунку рівня тіньового банкінгу [28]. Згідно з цими рекомендаціями, використовуються різні методи оцінки, такі як «витрати населення - роздрібний товарооборот», фінансовий, монетарний та електричний методи. Для визначення мінімального та максимального рівня тіньового банкінгу застосовується метод збитковості підприємств. За затвердженими рекомендаціями, за останні роки рівень тіньового банкінгу в Україні трохи зменшився і становить близько 30-35% офіційного ВВП. Отже, результати оцінки свідчать про зміни в обсягу ВВП та динаміці економічної тіні.

Моніторинг тіньових фінансових установ – це систематичне спостереження та аналіз діяльності цих установ з метою виявлення можливих ризиків, порушень та інших аномалій. Методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ включають різноманітні стратегії та інструменти для виявлення та вивчення їх діяльності (табл.2.1.).

Таблиця 2.1

Методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ

Роль	Характеристика
1	*2*
Аналіз балансів та фінансових звітів	Цей метод полягає в докладному вивченні фінансових даних тіньових установ для виявлення незвичайних або підозрілих транзакцій.
Моніторинг транзакцій	Слідкування за фінансовими операціями, що здійснюються через тіньові установи, з метою виявлення потенційно незаконних або ризикованих дій.
Використання технологій фінансового аналізу	Використання програмних засобів для обробки великих обсягів фінансових даних з метою виявлення аномалій та паттернів у діяльності тіньових установ.
Співпраця зі спеціалізованими агентствами та органами правопорядку	Взаємодія з різними організаціями та владними структурами для обміну інформацією та спільного виявлення порушень у фінансовій сфері.

Аналіз ринкових трендів	Вивчення рухів на ринку та змін в діяльності тіньових установ для прогнозування майбутніх ризиків та виявлення нових методів фінансових операцій.

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Моніторинг фінансових операцій, що здійснюються тіньовими фінансовими установами, для виявлення підозрілих або незвичайних патернів.

Оцінка фінансового стану та діяльності тіньових установ на основі їх бухгалтерських даних. Обмін інформацією та співпраця з відповідними органами для ефективного виявлення та реагування на порушення.

Застосування програмних засобів для обробки великих обсягів даних з метою виявлення аномалій та патернів у фінансовій діяльності. Спостереження за ринковими трендами та змінами у фінансовій сфері для раннього виявлення потенційних ризиків.

Моніторинг тіньових фінансових установ є важливою складовою фінансового регулювання та контролю, спрямованою на забезпечення фінансової стабільності та запобігання фінансовим злочинам.

Ці методи допомагають органам регулювання та контролю ефективно виявляти та моніторити діяльність тіньових фінансових установ, зменшуючи ризики для фінансової стабільності та запобігаючи фінансовим злочинам.

Тіньова економіка є складним і багатогранним явищем, яке присутнє та розвивається у всіх країнах, але має відмінності у масштабах, структурі і механізмах в різних суспільно-політичних умовах. Розміри та особливості тіньового банкінгу в різних країнах тісно пов'язані з національними господарськими моделями та ступенем розвиненості ринкових відносин. Наприклад, у розвинених країнах частка тіньового банкінгу у валовому внутрішньому продукті (ВВП) становить приблизно 12-16%, у країнах, що розвиваються - від 23 до 25%, а у країнах з перехідною економікою - від 30 до 50% ВВП. За даними Світового банку, щорічний обсяг товарів і послуг у світовій тіньовій економіці складає 8-10 трлн доларів. Україна, згідно з офіційними даними

Державної податкової служби, щорічно зазнає втрат у розмірі принаймні 7,7 млрд доларів або 282 млрд гривень через ухилення від сплати податків [20].

Експерти оцінюють масштаби тіньового банкінгу в Україні в схожому діапазоні: від 200 до 300 мільярдів гривень щорічно [2]. Це означає, що значна частина економічної активності, зокрема у сфері купівлі та продажу товарів, відбувається поза офіційними каналами економіки. Однак точно визначити розміри тіньового банкінгу важко, адже національні експерти визначають її на рівні приблизно 38% від офіційного ВВП. Згідно з дослідженням компанії Ernst & Young, тіньова економіка становить чверть офіційного ВВП України, або 846 мільярдів гривень [6]. За іншим дослідженням Центру Разумкова, тіньовий сектор охоплює близько половини всієї економіки країни, забезпечуючи роботою і доходами мільйони українців і виконуючи завдання соціальної підтримки [9].

Починаючи з 1 січня 2024 року, в Україні діє закон, що був прийнятий ще у 2021 році, відомий як Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (Закон про фінпослуги). Цей закон створює загальну основу для фінансової діяльності компаній, які надають фінансові послуги, і застосовується не лише до небанківських фінансових установ, але й до банків [12].

Додатково до закону про фінансові послуги, був введений в дію також новий Закон України «Про кредитні спілки», а також зроблені відповідні зміни до Закону України «Про страхування», Закону України «Про фінансовий лізинг» та інші законодавчі акти.

Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку провели оновлення регуляцій у вказаних галузях та адаптували свої нормативні акти до Закону про фінансові послуги та інших відповідних правових норм. Для постачальників фінансових послуг передбачений плавний перехідний період, щоб ознайомитися з новими нормативними актами регуляторів та привести свою діяльність у відповідність з новим законодавством протягом шести місяців, до 1 липня 2024 року.

Особливу увагу слід звернути на те, що протягом наступних шести місяців Закон про фінансові послуги обов'язує всіх постачальників фінансових послуг (включаючи тих, для яких встановлені спеціальні вимоги законодавством, наприклад, Законом України «Про страхування»).

Необхідно відповідати законодавству, включаючи спеціальні вимоги. Наприклад, для приведення статутного капіталу фінансових компаній та ломбардів до встановленого розміру немає конкретного строку. Компанії повинні самостійно перевіряти відповідність керівників кваліфікаційним вимогам щодо ділової репутації та професійної придатності. Також самостійно перевіряти відповідність власників істотної участі вимогам щодо ділової репутації, якщо такі є.

Додатково до Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, затвердженого Постановою Правління Національного банку України № 199 від 29 грудня 2023 року, встановлюються вимоги, що полягають у (і) повідомленні НБУ про відповідність діяльності новому законодавству до 1 липня 2024 року, та поданні до 1 червня 2024 року звіту, який підтверджує достовірність річних звітних даних за 2023 рік, складеного аудиторською фірмою.

Також варто пам'ятати, що закон про фінансові послуги визначає певні види діяльності з надання фінансових послуг, які можуть виконувати лише фінансові установи з відповідними ліцензіями.

Узагальнюючи, можемо сказати, що методи аналізу та моніторингу тіньових фінансових установ є важливими інструментами для забезпечення фінансової стабільності та протидії системним ризикам у фінансовій сфері. Ці методи включають в себе використання різноманітних підходів та інструментів, таких як аналіз балансу, моніторинг ринків капіталів, виявлення та оцінка ризиків, а також впровадження ефективної системи регулювання та нагляду. Важливою частиною цього процесу є співпраця між міжнародними та національними органами з регулювання, обмін

інформацією та розробка спільних стратегій для ефективного контролю та запобігання виникненню системних ризиків у фінансовій системі.

2.2. Виявлення та аналіз ризикових операцій

Тіньовий сектор становить приблизно половину всієї економіки України і забезпечує роботу, дохід та соціальну підтримку мільйонам українців. Намагання заборонити чи придушити цю діяльність безуспішні. Однією з причин цього є те, що такий спосіб ведення бізнесу та отримання доходів дає владі додатковий вплив для забезпечення політичної лояльності та економічної підтримки. Це робить владу менш зацікавленою у створенні більш прозорого економічного середовища.

Під час загострення політичних і економічних криз і нестабільних ситуацій зміцнюються зв'язки між тіньовим банкінгом та класичним банкінгом. З цим збільшуються й ризики, оскільки тіньовий банкінг сприяє відмиванню грошей, податковим шахрайствам, нелегальній торгівлі та іншим злочинним діям, що дестабілізує ситуацію усередині країни та впливає на її економічну безпеку та міжнародний авторитет. Ще одним чинником зростання тіньового фінансового сектора є технології сучасного світу, а саме, наразі активно розвиваються технологічні сервіси, які набирають популярності як альтернативні фінансові системи, які не можуть бути відстежені та регульовані для найефективнішого унулізації тіньового банкінгу Національним банком та державою.

Сучасні технології дають можливість створювати віртуальні компанії та офіси, учасники яких можуть мати спільний бізнес і здійснювати електронну комерцію, знаходячись в різних куточках світу. Діяльність тіньового банкінгу не прямо порушує встановлені правила фінансового моніторингу, але несе загрозу потенційно надмірного боргового навантаження, відмивання грошей, неетичного кредитування

споживачів з необмеженими відсотковими ставками, спричиненого відсутністю регуляції, значно перевищуючи наявні переваги. Тіньовий банкінг посилається на систему кредитного посередництва, до якої входять підприємства та діяльність поза звичайною банківською системою [7].

Європейський центральний банк все більше обережний щодо ризиків для кредиторів єврозони та інших кредиторів через тіньовий банкінговий сектор регіону, який зріс набагато швидше, ніж традиційний банківський сектор після Глобальної фінансової кризи (ГФК). У той же час банківська система України пережила серйозні випробування в 2014 році та на початку війни в 2022 році, але вижила, на думку багатьох, також за допомогою тіньового сектору.

Тіньовий банкінг не становить великого ризику для фінансової системи, якщо інвестори розуміють, що відбувається. Логічно, немає нічого інтригуючого в тому, щоб отримувати кошти від різних інвесторів, які можуть прагнути повернути свої гроші у короткостроковій перспективі, та інвестувати ці кошти в активи з більш тривалими строками.

Проте реальні проблеми виникають під час глобальних криз, коли інвестори починають страхуватися, чи збережуть довгострокові активи свою вартість у майбутньому, тому вони негайно забирають свої кошти. Щоб повернути кошти інвесторам, тіньовим банкам доводиться продавати активи. Ці продажі зазвичай знижують вартість цих активів, змушуючи інші тіньові банкінгові установи (і деякі банки) зі схожими активами знизити вартість цих активів у своїй бухгалтерії, щоб відобразити нижчу ринкову ціну, створюючи додаткову невизначеність [6].

На вершині кризи настільки багато інвесторів забирають гроші або не бажають повторно інвестувати свої кошти, що багато фінансових установ - як банки, так і небанківські - зазнають серйозних труднощів. Якщо це сталося поза банківською системою, тіньові банки могли б бути ізольовані та ліквідовані в організований спосіб. Але реальні банки також опиняються в тіні через таку ситуацію. Деякі тіньові банки контролюються звичайними комерційними банками і можуть бути врятовані їхнім

сильнішим батьківським банком. У інших випадках, через те, що тіньові банки будуть змушені відступити від інших ринків, джерела фінансування банків будуть порушені. І через те, що існує дуже мала прозорість, часто невідомо і неможливо відслідкувати, хто кому і чому заборгований зараз і у майбутньому [10].

Під час війни в Україні частка тіньового банкінгу залишається стабільною, на рівні 20–30% від ВВП. За даними «Економічної експертної платформи», протягом перших трьох кварталів 2023 року 6–12% автомобільного палива, 13–23% тютюнових виробів і 30-47% алкоголю продавалося без оплати податків і акцизу. Недоплата акцизу та ухилення від сплати податків на доходи фізичних осіб через виплати «у конвертах» призводять до дефіциту у бюджеті на суму близько 200 млрд гривень щорічно. Обсяги маніпуляцій з податковими накладними у 2022 році складали 18 млрд гривень, штучним податковим кредитом - 16 млрд гривень, а «сірим» імпортом та контрабандою - майже 100 млрд гривень [24].

Виявлення та аналіз ризикових операцій тіньового банкінгу – це процес ідентифікації, оцінки та аналізу операцій, які можуть представляти потенційні фінансові ризики для фінансової системи та економіки в цілому. Основні кроки в цьому процесі включають:

Ідентифікація ризикових операцій. Визначення видів операцій, які можуть бути пов'язані з ризиками для фінансової стабільності, таких як нелегальні фінансові транзакції, великі ризики кредитування, недостатня ліквідність тощо.

Оцінка ризиків. Аналіз потенційного впливу цих операцій на фінансову систему та економіку в цілому, включаючи оцінку ймовірності виникнення ризикових ситуацій та їхніх можливих наслідків.

Моніторинг індикаторів ризику: Систематичний аналіз показників, які вказують на можливість наявності ризикових операцій, таких як зростання обсягів кредитування, зміни в структурі активів та пасивів банку, збільшення кількості підозрілих транзакцій тощо.

Виявлення аномалій. Виявлення відхилень від типових фінансових патернів та нормальної поведінки ринку, що може свідчити про наявність ризикових операцій.

Реагування та контрзаходи. Розробка та впровадження стратегій та заходів для мінімізації ризиків, включаючи вжиття заходів з ліквідації ризикових операцій, впровадження додаткового нагляду та контролю, а також зміни в регулятивному середовищі.

Виявлення та аналіз ризикових операцій тіньового банкінгу є важливою складовою фінансового моніторингу та контролю, спрямованою на забезпечення стабільності фінансової системи та запобігання фінансовим кризам. Важливо співпрацювати з міжнародними та національними фінансовими органами, щоб обмінюватися інформацією та координувати дії у сфері виявлення та аналізу ризиків. Ризиковість операцій у тіньовому банкінгу може змінюватися з часом, тому важливо постійно моніторити та оновлювати стратегії виявлення та аналізу ризиків.

Ці кроки допоможуть у виявленні та аналізі ризикових операцій у сфері тіньового банкінгу, що є важливим для забезпечення фінансової стабільності та безпеки.

Ризики тіньового банкінгу включають різноманітні аспекти, які можуть впливати на їхню фінансову продуктивність і виконання стратегій. Окрім того, визначення ризику, пов'язаного з тіньовим банкінгом, є суперечливим процесом [65].

До основних ризиків тіньового банкінгу можемо віднести:

- Ринкові ризики;
- Кредитні ризики;
- Ліквідність;
- Операційні ризики;
- Правові ризики;
- Репутаційні ризики [57].

Тіньовий банкінг піддається ринковим коливанням, таким як зміни цін на фінансові інструменти, процентні ставки, валютні курси та загальна ринкова

нестабільність. Ці ризики можуть впливати на вартість портфеля та прибутковість фінансової установи. Тіньовий банкінг, які інвестують у корпоративні облігації або інші кредитні інструменти, піддаються таким ризикам.

Тіньовий банкінг може зіткнутися з ризиком недостатньої ліквідності, коли їм важко продати або придбати активи за поточними цінами через обмежену доступність угод на ринку. Операційні ризики пов'язані з неправильною внутрішньою діяльністю фінансової установи, такою як помилки в управлінні ризиками, обмежена прозорість, неправильне оцінювання активів та інші аспекти, що можуть призвести до втрат.

Тіньовий банкінг також піддаються правовим ризикам, таким як зміни в законодавстві про фінансові ринки, податкові правила або нормативні вимоги, які можуть впливати на їхню діяльність та прибутковість. Втрата довіри інвесторів або негативне ставлення громадськості до фінансової установи може вплинути на його здатність залучати нові кошти та втримувати існуючих клієнтів.

Особливості підходу до управління ризиками хедж-фондів включають (рис.2.2.):

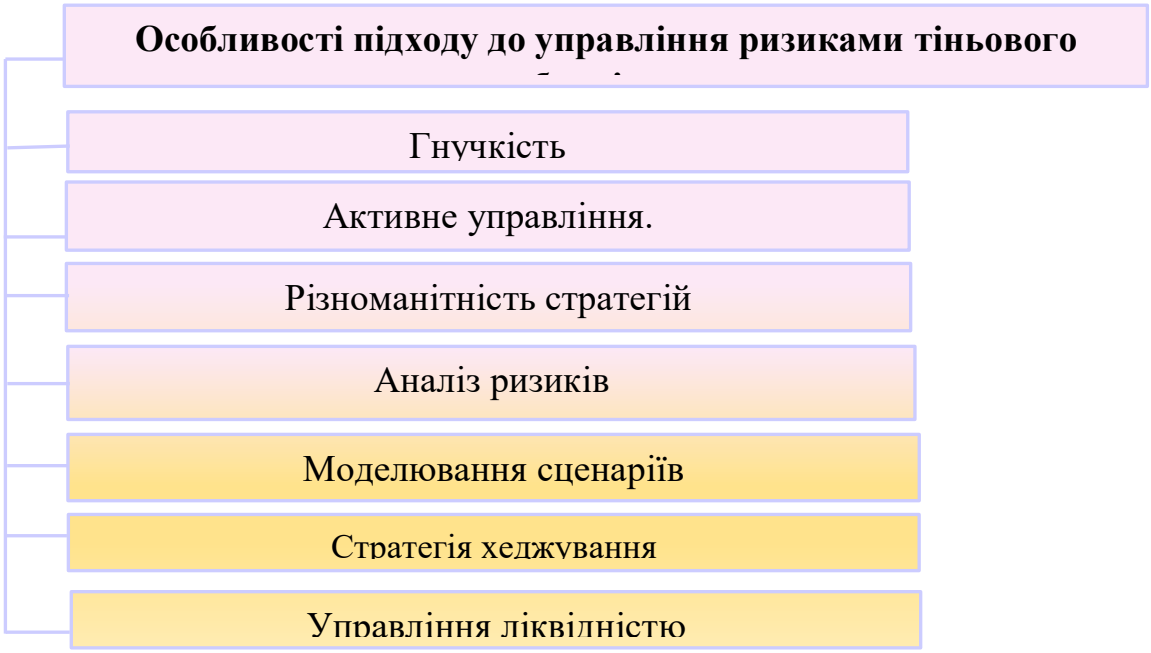

Рис.2.2. Особливості підходу до управління ризиками тіньового банкінгу

Джерело: побудовано автором на основі [51]

Таким чином, виявлення та аналіз ризикових операцій тіньового банкінгу є ключовим етапом у забезпеченні фінансової стабільності та запобіганні можливим фінансовим злочинам та кризам. Оскільки діяльність тіньових фінансових установ часто має недостатню прозорість та відсутність відповідних регуляцій, важливо виявити та аналізувати їхні операції для виявлення потенційних загроз фінансовій системі. Крім того, важливо встановлювати міжнародну співпрацю для обміну інформацією та координації дій у сфері боротьби з тіньовим банкінгом, щоб ефективно запобігати подібним ризикам на міжнародному рівні.

2.3. Практичні аспекти застосування аналітичного інструментарію щодо тіньового банкінгу в Європі

Фінансова Стабільність Рада (FSB), заснована у 2009 році під час саміту «Великої двадцятки» у Лондоні під час світової фінансової кризи, опублікувала звіт наприкінці 2012 року, який розкриває масштаби тіньових операцій банків та інших фінансових установ у всьому світі. Ці операції, за обсягом, практично рівні світовому валовому внутрішньому продукту, і ці дані вкрай важливі для розуміння структури фінансового бізнесу та глобальної економіки.

Розміри тіньових операцій банків безперервно зростають з кожним роком. Навіть у ранніх оцінках, починаючи з 2002 року, їх обсяг становив 26 трлн доларів. Перед початком останньої світової фінансової кризи, ці операції вже досягли 62 трлн доларів.

Фінансова криза 2007 року спричинила найбільше висвітлення тіньового банкінгу в Європі. Під час цієї кризи було розкрито існування цілком паралельної системи фінансування поза звичайними банківськими послугами, тобто системи тіньового банкінгу. Проте, основні дослідження тіньового банкінгу були спрямовані

на США через відсутність даних у Європі. На сьогодні європейські фінансові установи під сумнівом ставляться до існування тіньового банкінгу в Європі, але останнім часом у різних країнах Європи з'являється все більше досліджень цього явища.

У європейських країнах рівень тіньового банкінгу стабільно був нижчим, ніж у США та Україні. Класичні банки в Єврозоні продовжують бути основними фінансовими посередниками, де їхня кількість перевищує кількість тіньових банків. Тому загальний обсяг капіталу тіньового банкінгу склав «лише» 28% від загальної суми в Єврозоні. Іншими словами, у європейських країнах спостерігається особливість фінансової системи у тому, що їхня економіка продовжує фінансуватися класичними банками набагато більше, ніж тіньовими. Класичні банки в Європі, завдяки своїй універсальності, продовжують поєднувати ринкове посередництво, а також сек'юритизоване посередництво та сек'юритизований банкінг. Універсальні банки в Європі мають велику, ієрархічну мережу філій та надають різноманітні послуги та пакети обслуговування, а також мають різні вимоги до компаній (включаючи капітал та борги). У класичному варіанті універсальні банки здійснюють кредитні та депозитні операції, а також всі форми операцій з цінними паперами (емісія, брокерські операції та депозити цінних паперів) [62].

Отже, основні риси тіньового банкінгу в європейських країнах такі:

1. **Циклічність.** Тіньовий банкінг в європейських країнах має циклічну структуру через свої зв'язки з ростом реального ВВП. Циклічність можна описати наступним чином: у добрі часи тіньовий банкінг процвітає, забезпечуючи короткострокову ліквідність фінансовим ринкам, а в погані часи він починає різко зменшуватися, збільшуючи ризик і дестабілізуючи ринок. Це явище створює значний надлишковий ризик для фінансових регуляторних і наглядових установ, які повинні забезпечувати фінансову стабільність в економіці.

2. **Взаємозв'язок.** Тіньовий банкінг в Європі пов'язаний з сферою страхових та пенсійних фондів: зі зростанням ціни активів пенсійних фондів і страхових корпорацій обсяг операцій, які відбуваються у тіні, збільшується. Іншими словами,

наприклад, пенсійні фонди можуть інвестувати в цінні папери, які випущені в сек'юритизаціях, що мають активне забезпечення, а також в боргові зобов'язання, які також є заставою. І страхові корпорації можуть поєднувати класичні страхові послуги з тіньовими операціями для гарантування заставних боргових зобов'язань для подальшої інвестиції своїх коштів.

3. **Різниця.** Оскільки різні країни ЄС приєдналися до союзу в різний час і мають різні основи, існують відмінності між країнами у визначенні компонентів і ознак тіньового банкінгу та його розміру. Історично таке явище сформувалося так, що в країнах, які є першими / старими членами ЄС, існує сильний стимул до регуляторного арбітражу, який сформувався в умовах строгого регулювання класичної діяльності банківської системи з часом.

4. **Взаємозамінність.** У європейських країнах класична банківська система дуже розвинена, а тіньовий банкінг служить її доповненням. Проте під час спаду на ринку тіньовий банкінг замінює деякі продукти класичного банківського сектору звичайних банків, наприклад, деякі тіньові організації надають фінансову лізингову та послуги купівлі-продажу, тоді як інші суб'єкти займаються сек'юритизацією [64].

Європейські новини, конференції та економічні форуми все частіше закликають до зменшення тіньового сектору, тому це момент, коли ЄС починає визнавати, що тіньовий банкінг існує не лише у США та інших країнах, тому ця тема залишається перспективною для майбутніх досліджень вченими з усього світу. У червні 2023 року голова Європейського центрального банку Андреа Енрія заявила, що тіньові банки почали швидко зростати по всій єврозоні та ЄС і становлять зростаючий ризик для всієї фінансової системи Європи.

Елементи тіньового банкінгу, насамперед інвестиційні фонди та страхові компанії, зараз становлять 33,9 трлн доларів активів, що дорівнює 80% регульованого банківського сектору, проте вони менше та менш жорстко регулюються та створюють більший тиск на ризик. Цей системний ризик буде зростати ще більше, оскільки інфляція регулюється до цільового рівня в ЄС, отже, грошова політика буде

строгішою. Зі зростанням кредитного ризику серед тіньових установ з'являється великий розрив у строках їх активів та зобов'язань, і з великим попитом на ліквідність тіньова банкінгова система може не витримати навантаження. Основна проблема полягає в тому, що тіньові банки стали погано регульованими, і системні ризики постійно зростають. В результаті тіньовий банкінг, який сильно пов'язаний з класичною банківською системою, може призвести до непотрібного ризику та стресу на ринках класичних традиційних кредиторів. Тому найкращий захист для класичних банків тощо - це повне усвідомлення ризиків співпраці з тіньовим банкінгом, їх мінімізація та управління ризиками [65].

Таким чином, розвиток тіньового банкінгу в Європі є складною та багатогранною проблемою, яка потребує уваги та ефективних заходів регулювання. Зростання тіньових фінансових установ може створити серйозні ризики для фінансової стабільності, враховуючи їх потенційну зв'язаність з класичним банкінгом та можливість виникнення системних криз. Однак, при належному аналізі та регулюванні, тіньовий банкінг може служити корисною альтернативою, що сприяє більш широкому доступу до фінансових послуг та розвитку економіки. Тому важливо розробити ефективні стратегії моніторингу та регулювання для забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи Європейського союзу.

Висновок до розділу 2

Ефективне регулювання тіньового банкінгу вимагає глибокого розуміння його структури, функцій та потенційних ризиків. Аналітичний інструментарій стає ключовим елементом цього процесу.

Аналітичні інструменти включають в себе різноманітні методи аналізу, такі як моделювання ризиків, виявлення аномалій, моніторинг фінансових потоків та інші.

Важливо використовувати комплексний підхід для отримання повного уявлення про ситуацію.

З огляду на постійні зміни в тіньовому банкінгу, важливо постійно розвивати нові аналітичні інструменти, які можуть виявляти нові тенденції та ризики. Ефективне регулювання потребує співпраці між різними регуляторами та суб’єктами фінансового ринку для обміну інформацією та координації заходів.

Розвиток аналітичного інструментарію повинен базуватися на принципах прозорості та відкритості, що дозволить ефективно реагувати на потенційні загрози та забезпечити стабільність фінансової системи.

Починаючи з 1 січня 2024 року, в Україні було введено низку нових законодавчих і підзаконних актів, що внесли суттєві зміни в регулювання ринку фінансових послуг. Ці зміни встановлюють нові стандарти якості та кількості для учасників ринку та встановлюють шістьмісячний перехідний період для приведення їх діяльності у відповідність до нових вимог.

Ці вимоги становлять великий виклик для бізнесу. Однак, за умови належного підходу та надання достатнього часу для приведення діяльності у відповідність до них, кількість питань, пов'язаних з їх виконанням, з боку регуляторів може бути зменшено до мінімуму.

З іншого боку, бізнес, який бажає стати учасником ринку, може оцінити рівень нововведень і, у випадку позитивного рішення, готувати та подавати пакет документів для авторизації своєї діяльності на ринку фінансових послуг з урахуванням цих змін.

Отже, аналітичний інструментарій грає ключову роль у регулюванні тіньового банкінгу, допомагаючи регуляторам виявляти, оцінювати та управляти ризиками, пов’язаними з цим явищем, та сприяє підвищенню стійкості та безпеки фінансової системи.

РОЗДІЛ 3.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛВАННЯ

3.1 Тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні

Крім глобальної кризи 2007 року, яка спричинила зростання тіньового банкінгу в США та Європі, 2014 рік був ще одним шокуючим роком для України. У 2014 році Російська Федерація анексувала Крим, і розпочалася війна на Сході України. У цьому році Національний банк України розпочав суворе прибирання фінансового сектору від конверсійних структур. Такі дії призвели до появи окремого тіньового банкінгу, який досі важко припинити, оскільки його користувачами є найбільші підприємства країни. На ринку небанківських фінансових послуг виник конфлікт у регулюванні, що призвело до того, що ринок страхування, кредитних спілок, фінансових компаній, факторингу тощо залишився абсолютно без державного управління [6].

Протягом цього періоду Україна пережила низку складних подій: революційну зміну влади, антитерористичну операцію на сході України, подвійне девальвацію, відтік приблизно 30% індивідуальних вкладів з банків - 60 мільярдів гривень та 9 мільярдів доларів США, окупацію частини території України, де неможливо проводити банківську діяльність. Зовнішні кризові умови 2014 року значно збільшили внутрішню нерівновагу фінансового сектору. До таких зовнішніх факторів відносяться обмеження зовнішніх світових фінансових ринків на співпрацю з Україною, що обмежує роботу банків перших світових країн з такими ризикованими територіями, як Україна, а також через санкції проти рф.

У 2020 році чверть офіційного ВВП України, або 846 мільярдів гривень, припадало на тіньові операції. Це результати дослідження стану тіньової економіки в Україні, проведеного компанією Ernst & Young в рамках підписаного Меморандуму

про співпрацю з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національним банком України та Державною службою статистики України. Це дослідження розподілило тіньову економіку України на «наслідкову» та «пасивну», залежно від того, хто від неї користується і отримує вигоду. Якщо ми розглядаємо «наслідкову тіньову економіку», то від неї отримують вигоду обидві сторони угоди, наприклад, при оплаті готівкою клієнт не вимагає накладної та отримує знижку, а постачальник, не реєструючи операцію, економить на податкових витратах [7].

У другій «пасивній тіньовій економіці» основну вигоду та прибуток отримує лише продавець цього товару чи послуги, який, наприклад, продає продукт за готівку без чека та не сплачує податки. Результати в Україні показують, що понад чверть (26,2%) обсягу «тіньової економіки» готівкових коштів (це 5,3% ВВП або 190 мільярдів гривень) становить «наслідкова тіньова економіка», де ініціаторами готівкового розрахунку є обидві сторони - як продавець, так і покупець. І решта (73,8%) від загального обсягу української тіньової економіки (або 14,4% ВВП - 512 мільярдів гривень) є «пасивною тіньовою економікою», ініційованою продавцем. Висновки показали, що просування безготівкових електронних платежів може суттєво вплинути на зниження рівня «пасивної тіньової економіки» [6].

З початком пандемії Covid-19 тіньова економіка України почала поступово зменшуватися загалом. У 2021 році економіка України почала відновлюватися від кризи, спричиненої глобальною пандемією, і продовжила розвиватися в 2022 році, навіть на тлі надмірного зростання цін на енергоресурси та реальності військової загрози з боку Російської Федерації. Україна, рівень тіньової економіки у січні-вересні 2021 року знизився на 1 п.п. до 31% від ВВП. Зменшення «тіні» тлумачилося як ознака адаптації бізнесу до непередбачених карантинних обмежень, як зазначено у звіті Міністерства економіки. Рівень тіньової економіки зменшився завдяки зростанню попиту на продукцію на внутрішньому ринку та сприятливим умовам на зовнішніх ринках. Але рівень тіньової активності зменшився у всіх секторах, за винятком

фінансової сфери та страхової діяльності, а також будівництва. У сфері будівництва частка залишилася незмінною і становила 28% через зростання цін на будівельні матеріали. Тіньовий ринок зрослий тільки у фінансовому секторі - відбулося зростання на 3 пункти до 30% через збільшення втрат сектору на 442% порівняно з відповідним періодом 2020 року (до 22,5 млрд гривень у січні-вересні 2021 року) [19].

Під час повномасштабної військової агресії Росії проти України велика частина території України була окупована. Звичайно, ведення бойових дій, масова міграція та інші чинники населення негативно впливають на економічну ситуацію в країні. Багато фінансових установ були змушені переїхати в інші регіони або зовсім припинити свою діяльність. У таких умовах важко проводити точний розрахунок статистичних даних щодо діяльності фінансових установ, підприємств та життя населення. На відміну від європейських установ тіньового банкінгу, які тісно переплетені з класичним банківським сектором і допомагають спрощувати деякі процедури або операції для підприємств і т. д., або забезпечують їх резервними фондами та пасивним доходом, український тіньовий банкінг використовується не лише для полегшення роботи і т. д., але й з метою особистого збагачення політичних діячів, підприємств тощо, навіть під час війни. У новинах про Україну часто можна побачити, як висвітлюються такі події, як: «Ще один український банк викритий, який допомагав гральному бізнесу в організації тіньових схем». Однак, навіть хоча рівень тіньової економіки в Україні почав зростати з початком війни, щоб виконати вимоги приєднання до ЄС в Україні, ми, ймовірно, можемо очікувати активізації боротьби з тіньовою економікою у найближчому майбутньому [57].

Недавно президент Володимир Зеленський заявив, що під час війни, а також після її закінчення, робота бізнесу у «тіні» є неприпустимою. В даний момент в Україні триває «боротьба з тіньовою сферою». «Тіні» протистоять, організовують різні провокації та антиурядові компанії. Навіть до війни. Проте процес детінізації не можна зупинити. Це не питання вибору, а питання виживання країни. Крім того, це обов'язкова умова для вступу до ЄС [7].

У 2021 році небанківські фінансові установи (НБФУ), до яких входять кредитні спілки, страхові компанії, інвестиційні фонди та компанії тощо, складали 49% від загальних глобальних фінансових активів, або 239 трильйонів доларів. Це зростання з 42% у 2008 році. А на квітень 2023 року тіньові банки складали приблизно 14% від глобальних фінансових активів і, як багато небанківських організацій, працюють без регулятивного контролю та прозорості [53].

Що стосується діяльності фондового ринку України у 2022 році, то загальний обсяг емісій цінних паперів, що були зареєстровані Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, склав 57,45 млрд гривень. Протягом цього року було проведено 20 випусків акцій на суму 35,05 млрд гривень, що на 7,84 млрд гривень менше, ніж у 2021 році, але на 2,07 млрд гривень більше, ніж у 2020 році (рис.3.1.). Щодо облігацій, спостерігається лише зменшення їхнього випуску на 30,92 млрд гривень порівняно з 2020 роком.

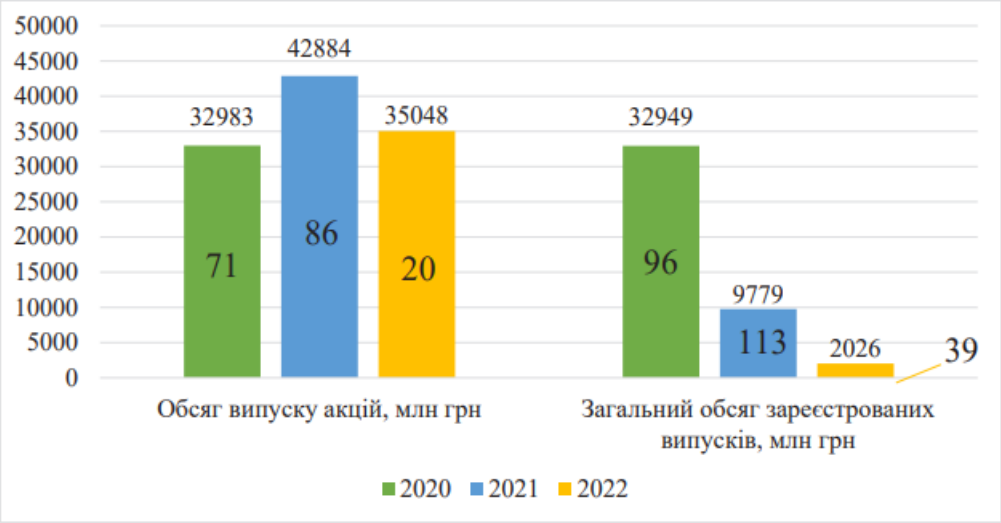

Рис. 3.1. Обсяг та кількість випусків акцій, зареєстрованих Комісією, млн. грн.

Джерело: побудовано за даними [22]

За інформацією від Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (ДКЦПФР), на кінець 2022 року на фондовому ринку України було чотири головні біржі: ПАТ «Українська міжбанківська валютна біржа», ПАТ

«ПЕРСПЕКТИВА», ПАТ «ПФТС» та ПАТ «Українська біржа», а також інші учасники, що здійснювали торгівлю цінними паперами та деривативами.

Згідно з представленими даними, обсяги випуску інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів та акцій корпоративних інвестиційних фондів зменшилися у 2022 році порівняно з 2021 роком. У грудні 2022 року ДКЦПФР отримала 8 повідомлень про прийняття рішення щодо ліквідації інститутів спільного інвестування. Це означає, що деякі фонди були припинені, а їхні активи розподілені між іншими фондами або повернуті інвесторам.

За результатами аналізу даних про діяльність операторів організованого ринку капіталу за січень-грудень 2022 року можна зробити висновки про зменшення обсягів торгівлі фінансовими інструментами (рис.3.2.).

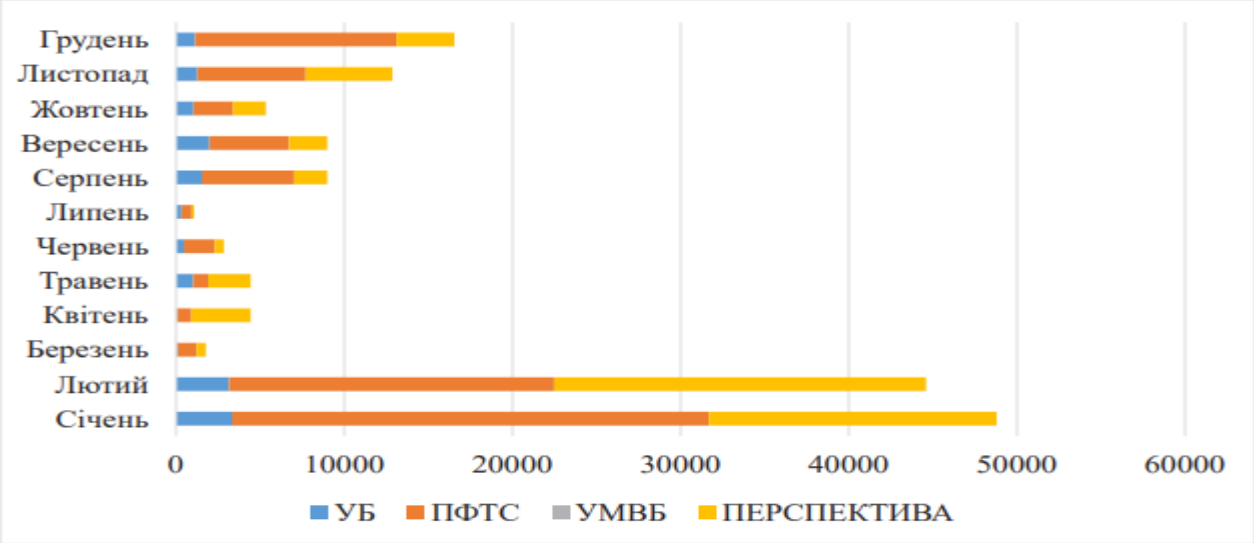

Рис. 3.2. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу, 2022 рік, млн грн

Джерело: побудовано за даними [22]

Найбільші обсяги торгів фінансовими інструментами зафіксовано в операторів ринків капіталу, організованих з ОВДП. Консолідація торгів цінними паперами спостерігалася у двох операторів організованих ринків капіталу «ПЕРСПЕКТИВА» та «ПФТС», на які припадає 90,40% обсягу торгів фінансовими інструментами (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі за видами ринку протягом січня-грудня 2022 року, млн грн

	Первинний ринок		Вторинний ринок			
	Спотовий ринок	Усього	Ринок РЕПО	Строковий ринок	Спотовий ринок	Усього
УБ	0	0	4194	1	11222	15417
ПФТС	73	73	6857	0	77044	83901
УМВБ	0	0	0	4	0	4
ПЕРСПЕКТИВА	0	0	17321	0	43920	61240

Джерело: побудовано автором на основі власних спостережень [22]

У 2022 році обсяг угод з фінансовими інструментами на вторинному ринку становив 99,95% від загального обсягу торгів за цей період (рис.3.3.).

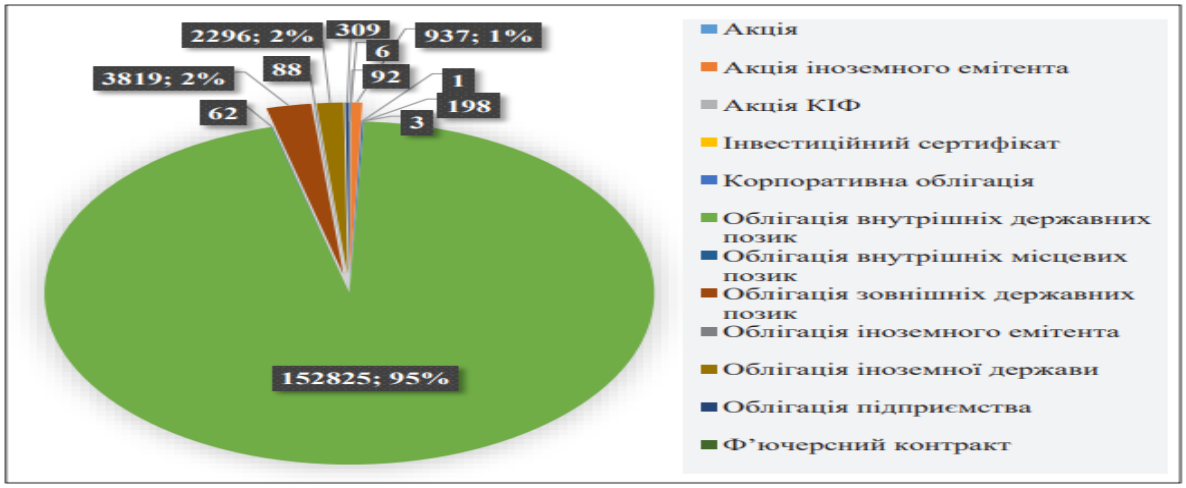

Рис. 3.3. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту, 2022 рік, млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Порівняно з попереднім роком, обсяг угод поза організованим ринком капіталу скоротився на 70,28 млрд грн. Таким чином, результати діяльності операторів

організованих ринків капіталу у період з січня по грудень 2022 року свідчать про зменшення обсягів угод з фінансовими інструментами та зменшення торгівлі поза організованим ринком капіталу.

На рисунку 3.4 показано реакцію фондових ринків деяких країн світу в перший день масштабної атаки з боку рф. Очевидно, що найбільше відреагував російський фондовий ринок, індекс якого за день втратив близько 30%. Далі у реакції йдуть фондові ринки Угорщини, Польщі та Туреччини через достатньо значний зв'язок їх зовнішньої торгівлі з Україною.

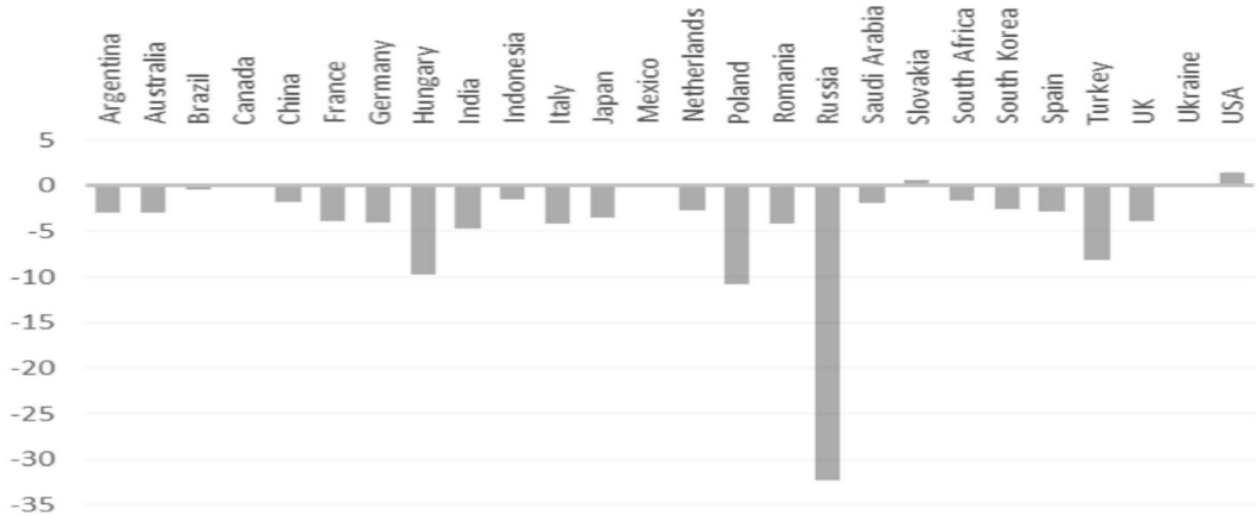

Рис.3.4 Реакція індексів провідних країн на початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року

Джерело: побудовано автором на основі власних спостережень [22]

Після того, як президент путін виступив на російському телебаченні та оголосив про спеціальну військову операцію, російські війська ввійшли на територію України 24 лютого 2022 року. Цьому передувала подія 21 лютого 2022 року, коли Росія тимчасово визнала незалежність Донецької та Луганської областей. Щоб оцінити вплив цього військового конфлікту, передбачалося, що фінансові ринки реагуватимуть на перші заяви, передбачаючи можливі економічні санкції та можливий збройний конфлікт. Тому були проаналізовані реакції фінансових ринків країн G20 та інших афілійованих країн у цей день.

Фондовий ринок показує стійке зростання: за перший квартал 2024 року він закінчився з позитивними результатами, незважаючи на нестабільну економічну обстановку. Наприклад, американські індекси S&P500 і NASDAQ лише за січень-лютий зросли на 8% і 9% відповідно. Це зростання перевищило річні прогнози більшості світових банків на весь 2024 рік. Крім того, європейський індекс (STOXX 600) також зараз перебуває на високому рівні в історії торгів. За перші два місяці цього року він зріс на 4%.

У той же час спостерігається значний розрив між позитивною динамікою фондових котирувань і реальним економічним станом. Цей дисбаланс існує як у США, так і в Європі - економічні обставини на обох континентах відрізняються за ступенем стабільності, але мають однакові проблеми [57].

Зараз аналітики здивовані можливістю високого рівня базової інфляції протягом тривалішого часу, ніж очікувалося раніше (це відомо як інфляційна стійкість). У США за це відповідає Федеральна резервна система (ФРС), в Європейському Союзі - Європейський центральний банк (ЄЦБ). Важливо зазначити, що початок пом'якшення монетарної політики є значним для ринку. За останнім часом ринок значно зріс від кінця 2023 року до теперішнього часу на основі очікувань раннього початку (навесні 2024 року). Тому будь-яке затримання цього рішення центральними банками може бути сприйняте ринком як негативне.

Це створює ризики для поточних цін на товари і послуги. Наразі інфляція знижується: наприклад, у США (витрати на особисте споживання) вона становить 2,9%, що менше від піку 5,6% у 2022 році. Проте важливо, щоб інфляція продовжувала знижуватися до рівня навколо 2% - це цільовий показник, на який розраховують США та Центральні банки ЄС. Процес зниження інфляції може бути складним. З одного боку, швидке зниження цін на товари сприяло загальному зниженню інфляції, з іншого - інфляція в сфері послуг (яка становить 65% від усієї інфляції) знижується значно повільніше. Тому є певні неузгодженості щодо того, як швидко інфляційні процеси зменшуватимуться у майбутньому.

У той же час існує ризик зростання рівня безробіття. У США значно зменшується кількість вакансій, що може бути першим сигналом про негативний розворот на ринку праці.

Основні ознаки українського тіньового банкінгу такі:

Відсутність прозорості та відмивання грошей. Український фінансовий ринок має велику кількість банків з обмеженою капіталізацією та часткою ринку. Такі банки дуже часто належать великим фігурам у промисловій сфері для прямого фінансування їх корпоративної діяльності. Така діяльність була як найбільш непрозорою, власники банків безконтрольно та безрозсудно використовували кошти своїх клієнтів, відмивали гроші. У той же час, зі зміцненням регулювання тіньових діяльностей НБУ, більшість цих банків не відповідали законодавству та були закриті.

Арбітраж. Знаходячись у системі тіньового банкінгу, банки можуть реалізовувати так званий «арбітраж». Суть полягає в тому, що деякі банки здійснюють відмову від своїх банківських ліцензій, щоб увійти на інший тип ринку з простішими правилами та меншим контролем, наприклад, на ринок небанківських фінансових послуг. Такі ринки складаються з нових малих структур, таких як ломбарди, мікрокредитні установи та інше.

Культура готівки. В Україні стає легше відстежувати грошові потоки. Точний збір інформації банками завдяки прозорості платежів запобігає розвитку тіньової економіки та корупції. Тому сучасний бум електронних транзакцій позитивно позначився на банкінгу. Проте, незважаючи на те, що в Україні є багато додатків, які дозволяють зручно оплачувати за допомогою телефону або навіть смарт-годинника, і електронні платежі впроваджуються майже всюди, культура готівки залишається сильною. Наприклад, деякі банки, підприємства тощо все ще виплачують частину зарплати працівникам готівкою, або фізичні та юридичні особи оплачують орендну плату власникам у готівковій формі [68].

Недовіра. В Україні можна спостерігати тенденцію майже завжди до недовіри громадян до держави та фінансових установ. Можна виділити ряд факторів, що

негативно впливають на накопичення заощаджень населення та формування його доходів, наприклад: гостра диференціація населення за доходами; низький рівень заробітної плати громадян; низький рівень прожиткового мінімуму населення. Для формування високого рівня довіри країні потрібно впровадити ряд спеціальних програм з боку держави з механізмами вирішення існуючих проблем, наприклад: впровадити збільшення відповідальності працівників фінансових установ, інших суб'єктів фінансового ринку, чиї дії зменшують фінансову стабільність та економічну надійність установ, якими вони керують; забезпечення прозорості формування та використання грошових потоків; збереження нових форм державних гарантій щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, їх своєчасного та повного отримання цих послуг. Першим реальним кроком у вирішенні цих проблем стало прийняття Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2022 року [51, с.29].

Звичайно, українські тіньова економіка та тіньовий банкінг потребують подальшого регулювання. Але часто в умовах низького рівня соціального захисту та високого оподаткування тіньовий сектор допомагає населенню з невеликими доходами вижити. Незважаючи на те, що «тінь» зменшує доходи бюджету, в екстремальних ситуаціях він допомагає вирішити проблеми з дефіцитом товарів чи послуг, тим самим стримуючи інфляцію.

3.2 Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю

Кінець 2022 року виглядав так, ніби всі негаразди зібралися разом: криза в енергетиці, брак їжі та підвищення вартості життя, гонка зброї, проблеми з транспортом і, звичайно ж, війна в Україні. Все це створювало враження, що 2023 рік обіцяв бути далеко не найкращим [21].

Але, схоже, гіршому сценарію, який передбачали провідні економісти на 2023 рік, вдалося уникнути. Навіть рекордно високу інфляцію вдалися стримати, не пожертвувавши економічним зростанням. Принаймні наразі. У 2024 році світ продовжуватиме переживати негаразди. Тінь рецесій надалі висить над фінансовими ринками США та ЄС. Інфляція, хоч і зупинилася у зростанні, все ще перебуває на рівні, який перевищує очікування світових банків [21].

Система тіньового банкінгу потребує регулювання через свої розміри, які становлять 25–30% від загальної фінансової системи, а також через його тісні зв'язки з регульованим фінансовим сектором, але найважливіше - через системні ризики, які він породжує. Також важливо запобігати використанню тіньового банкінгу для регуляторного арбітражу.

Для зменшення обсягів тіньового банкінгу в Україні необхідно знизити рівень всієї тіньової економіки за допомогою комплексних заходів. Необхідно переосмислити взаємини та довіру між державою та населенням і змінити світогляд населення, спрямований на сплату податків та проведення офіційної діяльності, а також зменшення корупції тощо від бізнесу, фінансових та урядових установ. Оскільки тіньова діяльність в Україні має місце на всіх рівнях і охоплює багато сфер економіки. Основними чинниками, що формують тіньову економіку України, є податкове навантаження, регуляторний тиск та монополізація. Крім того, низький рівень захисту прав власності, включаючи інтелектуальну власність, фондовий ринок, а також недосконалість судової системи та корупція поглиблюють проблеми в Україні. Впровадження порядку та введення регулювання та моніторингу в усіх цих сферах може призвести до створення комфортних умов для роботи банків, населення та бізнесу з задовільним рівнем прибутковості. На даний момент рівень тіньової економіки в Україні становить понад 41%. У розвинених країнах зниження цього показника на 10% було б вважено революційним кроком. Але в Україні така зміна може не дати відчутного результату, оскільки, наприклад, звичка оптимізувати бізнес глибоко зарізана, і все ще вигідніше його проводити «у тіні».

Список основних факторів, що впливають на зростання тіньового банкінгу в Україні, включає:

1. Зменшення посередницької ролі класичних банків внаслідок строгого регулювання та зростання конкуренції зі спеціалізованими небанківськими фінансовими установами (дезінтермедіація банків);

2. Недоступність юридичних фінансових послуг від класичних банків для певних категорій населення (фінансове виключення);

3. Низький рівень фінансової грамотності населення в Україні;

4. Неспроможність банківської системи після «прибирання» та в умовах поточної грошової політики та правового регулювання виконувати функцію кредитування.

5. Відмова від надання позики деяким категоріям потенційних позичальників, включаючи через тіньовість доходів клієнтів та строгі регуляторні вимоги Національного банку щодо оцінки кредитного ризику [13].

Слабкий моніторинг та майже відсутнє регулювання тіньового банкінгу в Україні. Передача тіньовим кредиторам репутаційних ризиків класичних банків, які можуть виникнути через роботу збирачів, внаслідок чого для традиційних банків вигідно взяти певну кількість ліній бізнесу за межами банківських установ.

Внаслідок цих факторів потреба в кредитних ресурсах в Україні задовольняється поза класичними банківськими установами. У таких умовах тіньові фінансові установи виконують функції класичних банків, але головним чином надають кредити не лише підприємцям, але й у багатьох випадках для потреб споживачів населення.

Отже, для регулювання та зменшення рівня тіньового банкінгу в Україні необхідно вирішити ряд проблем подолання тіньової економіки. Низький рівень від 10-15% тіньового банкінгу може бути безпечним, а навіть корисним для української економіки та населення, але для цього необхідно ввести радикальні зміни в моніторинг тіньового банкінгу Національним банком та побудувати систему

адекватного контролю та регулювання тіньового банкінгу в Україні [58].

В кінці 2022 року Наглядова рада Європейського центрального банку провела «цілеспрямований горизонтальний огляд» управління та регулювання кредитного ризику сторонніх контрагентів у 23 банках, що займаються операціями з деривативами, а також фінансуванням цінних паперів з небанківськими контрагентами. Після цих подій голова Наглядової ради Європейського центрального банку, Андреа Енрія, представив кілька рекомендацій:

При роботі з тіньовим банкінгом процедури перевірки клієнтів на етапі адаптації мають бути постійно посилені, після чого результати перевірки повинні бути враховані при формуванні кредитних рішень та умов контрактів.

Якщо банк готовий прийняти контрагента зі значним попереднім ризиком, він повинен повністю прозоро зафіксувати цей ризик у звітності для формування широкого спектру ризикових показників у системі банку.

Банки повинні розвивати можливість проведення стрес-тестування кредитних ризиків контрагентів у всіх сферах бізнесу, щоб результати тестів могли бути враховані при моніторингу та формуванні лімітів ризиків [66].

Кількість активних військових конфліктів зростає, традиційні транспортні маршрути порушуються, а загроза для світових демократій становить генеративний штучний інтелект. У часи війни збільшуються економічні труднощі та виникають нові проблеми, що вимагають поліпшення чинного законодавства та компетентного державного управління для забезпечення фінансової стійкості країни. Варто зауважити, що фінансова стійкість України залишається на низькому рівні розвитку. Тому наразі надзвичайно важливе питання регулювання тіньового банкінгу України, яке є одним із найважливіших національних пріоритетів та потребує посиленої уваги від представників владних структур, громадських та політичних організацій, науковців та широких мас громадян. Забезпечення фінансової стійкості є гарантом державної незалежності України, передумовою її сталого розвитку та підвищення благополуччя громадян. Однак забезпечення економічної та фінансової стійкості

України неможливе без завершення структурної перебудови національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності [40, с.235].

Д.В. Коробцова наголошує на важливості фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану, що оголошений Указом Президента України від 24.02.2022 року. Це стає актуальним, оскільки в обороні країни, роботі армії та органів оборони та захисту важливу роль відіграє стабільне фінансування, яке може бути як внутрішнім, так і залученим з-за кордону. Згідно з пріоритетами у мирний час, законодавство визначає потреби у бюджетному фінансуванні, які мають забезпечити досягнення цілей і виконання завдань у сфері оборони та захисту країни. Таким чином, пошук джерел фінансування і визначення напрямів його використання є основою забезпечення захисту та розвитку виробництва в країні як у мирний, так і в воєнний час. Доступні фінансові ресурси та їхнє стабільне використання на цілі, спрямовані на перемогу над ворогом, захист державної цілісності та національних інтересів України, а також на захист громадян країни, є складовими фінансової безпеки держави, які потребують відповідного правового регулювання [17, с.142].

Подальше збільшення тіньової складової економіки та її вкорінення у суспільстві, яке перебуває у процесі трансформації, призводить до виникнення макроекономічних дисбалансів та структурних змін у соціально-економічному розвитку. Це відзначається як одна з загроз національним інтересам та економічній безпеці України. Це вимагає розробки теоретичних та методологічних концепцій для практичного впровадження методів визначення рівня тіньового банкінгу в умовах перехідного суспільства. Часті випадки ігнорування або недооцінки розміру тіньового банкінгу призводять до серйозних помилок у визначенні макроекономічних та фінансових показників, а також у реалізації економічної політики.

Розвиток незаконної економіки є непрямим результатом несправності стратегії економічного розвитку в Україні. Подолавши ці проблеми економічного спаду, Україна зможе вступити до Європейського Союзу, оскільки це один із необхідних кроків для вступу. Членство в ЄС відкриє нові можливості для збільшення експорту

України до країн ЄС та створить нові переваги для бізнесу. Повномасштабна війна між Росією та Україною сильно вплинула на економіку України та знизила рівень життя населення, при цьому частка тіньового банкінгу значно зросла.

За Програмою USAID RANG, стратегії для боротьби з тіньовою економікою містять наступні заходи:

- зменшення податкового навантаження;
- оптимізація процесу повернення ПДВ;
- впровадження відкритих публічних торгів для державних та місцевих закупівель;
- максимальне розділення держави та бізнесу;
- реформування судової та правоохоронної систем;
- створення ефективної національної програми боротьби з організованою злочинністю;
- удосконалення електронного урядування, підтримка безготівкових розрахунків;
- підвищення прозорості фінансових регуляторів, розроблення ефективної системи повернення коштів та активів, отриманих злочинним шляхом, введення податку на виведений капітал і т. д [70].

Для стримування росту тіньового банкінгу в Україні необхідно вжити ряд заходів, таких як підтримка бізнес-середовища, посилення боротьби з незаконною діяльністю та корупцією і подальше відродження економічних секторів країни. Зі зростанням тіньових економічних відносин у суспільстві порушується принцип верховенства права та виникають макроекономічні нерівності та структурні зміни в соціально-економічному розвитку, що становить загрозу національним інтересам України. Важливим кроком у зниженні тіньового банкінгу є перенесення господарської діяльності в правову сферу шляхом створення сприятливих умов для її проведення, з врахуванням інтересів суб’єктів господарювання.

Щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю

тіньового банкінгу, можна розглянути наступні пропозиції (табл.3.2):

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю тіньового банкінгу

Роль	Характеристика
1	2
Посилення регулювання і нагляду	Розробка та впровадження строгих нормативних актів, які регулюватимуть діяльність тіньових фінансових установ, включаючи вимоги до звітності, капіталовкладень та ліквідності.
Розвиток технологій моніторингу	Використання передових технологій аналізу даних та штучного інтелекту для виявлення та аналізу ризикових операцій у реальному часі.
Міжнародне співробітництво	Зміцнення міжнародного співробітництва та обміну інформацією між фінансовими регуляторами та правоохоронними органами для ефективного виявлення та протидії тіньовим фінансовим операціям.
Посилення відповідальності	Збільшення відповідальності та накладення жорстких штрафів на осіб та організації, які порушують законодавство про тіньовий банкінг.
Економічна освіта та свідоме споживання фінансових послуг	Проведення програм економічної освіти для споживачів фінансових послуг з метою підвищення їхньої свідомості про ризики та наслідки пов'язані з участю в тіньових фінансових операціях.
Стимулювання прозорості та дотримання стандартів ведення бізнесу	Заохочення компаній до встановлення та дотримання високих стандартів корпоративного управління та фінансової звітності.

Джерело: побудовано автором на основі власних спостережень

Ці заходи можуть сприяти покращенню ефективності контролю тіньового банкінгу та зменшенню його негативного впливу на фінансову стабільність та економічний розвиток.

Отже, детінізація економіки передбачає скорочення розмірів тіньового сектору через створення системи заходів, спрямованих на усунення та запобігання основним причинам та передумовам виникнення тіньової діяльності або перешкоджання

передачі незаконно набутих коштів на легальний рівень.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю тіньового банкінгу включають у себе посилення регулювання фінансових операцій, розширення обов'язків звітності для фінансових установ, збільшення міжнародного співробітництва у виявленні та протидії тіньовому банкінгу, використання новітніх технологій для моніторингу та аналізу фінансових потоків, а також підвищення рівня свідомості і освіти у сфері фінансової безпеки. Ці заходи спрямовані на зменшення ризиків фінансової злочинності та підвищення довіри до фінансової системи в цілому.

3.3. Роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу

Міжнародна фінансова система відіграє ключову роль у процесах нагромадження та пересування капіталу через кордони. Ці процеси часто пов'язані з тінізацією економічної діяльності та легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Однак важливо враховувати роль банківського сектору у цих процесах.

Банки відіграють ключову роль у фінансовому обслуговуванні та забезпеченні життєздатності нелегального сектору, а також у перерозподілі приватних заощаджень для їх подальшого використання у світовому фінансовому обігу. Це стимулює трансформацію заощаджень у капітал, що використовується для інвестицій, фінансування зовнішньоторговельної діяльності та забезпечення ліквідності суб'єктів господарювання. Така діяльність банків також сприяє оптимізації глобального фінансового капіталу у різних країнах та галузях економіки.

Маючи значні грошові ресурси та різноманітну структуру, банківські установи підлягають строгому регулюванню та контролю з боку державних органів. Вони повинні відповідати встановленим нормам щодо капіталу, ліквідності, інвестування

капіталу у придбання акцій та інші аспекти. Проте у глобальній банківській системі «тіньовий банкінг» уникає цього контролю й працює за власними правилами, не піддаючись державному регулюванню. Він став важливою складовою глобальної економіки, відображаючи постійний розвиток структурованих фінансових систем, які стали основою його функціонування [57].

В сучасний час тіньова економіка існує практично у всіх галузях економічної діяльності, постійно розвиваючись і пристосовуючись до змін, що відбуваються в оподаткуванні та регулюванні економічних процесів у країні, а також до значного відпливу ресурсів і робочої сили з офіційного сектора. Тому ліквідація тіньового банкінгу є однією з найсерйозніших проблем сучасного соціально-економічного життя країни, яка часто призводить до невдалих економічних політик у короткостроковій і особливо в довгостроковій перспективі.

Важливо підкреслити, що в період воєнного стану в Україні потрібна стабільність у сферах економіки та політики. Це необхідно для збільшення податкових надходжень та інвестицій у державний сектор економіки та створення фінансової основи для підвищення соціальних стандартів і гарантій, таких як мінімальна заробітна плата та пенсії, реально необхідний прожитковий мінімум та збалансований споживчий кошик під час відновлення країни після війни. Це пов'язано з політикою боротьби з корупцією та відновленням економіки, запуском механізмів прискореного розвитку та підвищенням добробуту населення.

На сучасному етапі державного будівництва в Україні, коли країна перебуває у стані війни з російським агресором, зростає значимість проблеми формування комплексу ефективних заходів для протидії тіньовій економіці. Збільшення участі тіньового сектора негативно впливає на ефективність економічного та соціального розвитку, конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, довіру до влади, впровадження реформ та інтеграцію в міжнародне економічне співтовариство. Тому важливо активно вести боротьбу з тіньовою економікою [61].

Міжнародні організації грають важливу роль у регулюванні тіньового

банкінгу, вносячи вагому експертну інформацію, розробляючи стандарти та сприяючи співпраці між країнами. Основні з них відображені в табл.3.3.:

Міжнародні організації сприяють створенню міжнародних стандартів та співпраці між країнами в боротьбі з тіньовим банкінгом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи та запобігання фінансовим злочинам.

Таблиця 3.3

Роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу

Роль	Характеристика
1	2
Стандарти та рекомендації	Міжнародні організації, такі як Фінансова дієспроможність (Financial Action Task Force - FATF), розробляють стандарти та рекомендації щодо боротьби зі співробітництвом в галузі протидії легалізації доходів від злочинності та фінансування тероризму (AML/CFT).
Міжнародний обмін інформацією	Організації, такі як Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund - IMF) та Банк міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements - BIS), сприяють обміну інформацією між країнами для виявлення та вирішення проблем тіньового банкінгу.
Технічна допомога	Ці організації також надають технічну допомогу країнам у розробці та впровадженні ефективних механізмів контролю за тіньовим банкінгом.
Нормативне регулювання	Міжнародні організації можуть також вносити свої власні рекомендації щодо нормативного регулювання фінансового сектору, що впливає на тіньовий банкінг.
Моніторинг та оцінка	Вони також здійснюють моніторинг і оцінку ситуації з тіньовим банкінгом в різних країнах та регіонах, щоб визначити обсяги і можливі наслідки цього явища.

Джерело: побудовано автором на основі [55]

Існують кілька міжнародних організацій, які спеціалізуються на контролі тіньового банкінгу та боротьбі з фінансовою злочинністю. Деякі з найбільш важливих організацій у цій сфері включають:

1. **Міжнародний валютний фонд (МВФ).** МВФ працює над міжнародною монетарною співпрацею, стабілізацією валют та сприянням розвитку економік. Вони також займаються аналізом та рекомендаціями з питань фінансової стабільності, що

включає в себе контроль тіньового банкінгу.

2. **Група дійсної боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF).** FATF є ведучим міжнародним органом з розробки політики та стандартів у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Вони встановлюють рекомендації для урядів у сфері протидії тіньовому банкінгу та іншим фінансовим злочинам.

3. **Міжнародна фінансова корпорація (МФК).** МФК, яка є частиною Світового банку, спрямована на підтримку приватного сектору у країнах розвитку. Вони також займаються питаннями фінансової стійкості та ризиками, пов'язаними з тіньовим банкінгом.

4. **Банк міжнародних розрахунків (БІС).** БІС є «банком центральних банків» та координує роботу міжнародних банківських операцій. Вони допомагають у встановленні стандартів та процедур, які можуть бути використані для контролю тіньового банкінгу [64].

Ці міжнародні організації грають важливу роль у координації зусиль між країнами у сфері контролю тіньового банкінгу та запобіганні фінансової злочинності.

Маючи на увазі прагнення України до європейської інтеграції та необхідність виконання зобов'язань перед Радою Європи, необхідно негайно розробити ефективні стратегії для подолання тіньового банкінгу та її передумов. Створення таких стратегій вимагає використання міжнародного досвіду у боротьбі з негативними соціальними явищами, перш за все, шляхом впровадження політико-правових, інституційних, наглядово-контрольних та інформаційно-аналітичних механізмів, які успішно працюють у інших країнах.

Необхідно впровадити різноманітні засоби впливу на тіньовий сектор економіки, включаючи економічні, організаційні, правові, моральні та політичні методи. Ці механізми повинні спрямовуватися на припинення та запобігання поширенню тіньових практик. Ефективна боротьба з тіньовою економікою передбачає впровадження механізмів контролю, моніторингу та регулювання, які

забезпечать посилення заходів по вдосконаленню чинних законів та застосування адміністративного та податкового тиску у разі порушення правових норм.

У світі, де фінансові потоки стають все більш міжнародними, роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу вкрай важлива. Ці організації створюють стандарти, розробляють рекомендації та сприяють обміну інформацією між країнами, зокрема щодо протидії легалізації доходів від злочинності та фінансування тероризму.

Міжнародні організації також надають технічну допомогу країнам у розробці та впровадженні ефективних механізмів контролю за тіньовим банкінгом. Вони беруть на себе роль моніторингу та оцінки ситуації з тіньовим банкінгом, щоб виявити можливі ризики та проблеми, які виникають у фінансовій системі. Крім того, міжнародні організації можуть вносити свої рекомендації щодо нормативного регулювання фінансового сектору.

Усі ці дії спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи та запобігання фінансовим злочинам, що робить роль міжнародних організацій у регулюванні тіньового банкінгу критичною для збереження міжнародної фінансової стабільності та безпеки.

Висновок до розділу 3

Тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні свідчать про поступове зменшення його обсягів завдяки посиленню контролю та регулювання фінансової системи, впровадженню міжнародних стандартів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а також активізації заходів уряду та регуляторів для підтримки прозорості та відкритості в фінансових операціях. Однак, існує необхідність в подальшій реформі законодавства, підвищенні кваліфікації фахівців, а

також удосконаленні технологічної інфраструктури для більш ефективного контролю та запобігання зловживанням у сфері тіньового банкінгу в майбутньому.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практичних методів контролю тіньового банкінгу є критично важливими для забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки. Необхідно посилити законодавство, що стосується тіньового банкінгу, зокрема, удосконалити закони щодо фінансової звітності, антикорупційних заходів та боротьби зі відмиванням грошей.

Розширення повноважень фінансових регуляторів та збільшення ефективності нагляду за банківською сферою допоможе у виявленні та запобіганні тіньовим банківським операціям.

Важливо розробити механізми співробітництва між країнами для обміну інформацією та координації заходів у боротьбі з тіньовим банкінгом через міжнародні фінансові інституції.

Використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, може зробити контроль тіньового банкінгу більш ефективним та прозорим.

Важливо підвищувати освіченість громадян та фінансових установ щодо наслідків та ризиків тіньового банкінгу, щоб зменшити його привабливість та популярність.

Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд, Група дійсної боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, Міжнародна фінансова корпорація та Банк міжнародних розрахунків, відіграють ключову роль у співпраці між країнами у сфері контролю тіньового банкінгу. Їхні стандарти, рекомендації та спільні заходи сприяють підвищенню прозорості, виявленню та запобіганню фінансової злочинності, що сприяє стабільності та довірі до глобальної фінансової системи.

ВИСНОВКИ

В результаті написання кваліфікаційної роботи ми дійшли наступних висновків:

Визначення поняття тіньового банкінгу включає систему організацій, які здійснюють фінансове посередництво за межами класичної регульованої банківської системи. Механізм роботи тіньових фінансових установ такий: вони отримують кошти від клієнтів-вкладників, після чого використовують короткострокові вклади для фінансування довгострокових кредитів, що перетворює строк погашення, а також трансформацію ліквідності за допомогою ліквідних інструментів для фінансування неліквідних активів.

Тіньові фінансові установи охоплюють широкий спектр послуг і інструментів: сек'юритизація, операції зі зворотним викупом, позики цінних паперів, краудфандинг, внутрішньокорпоративні кредити тощо. Суб'єкти, що працюють на цьому тіньовому ринку, включають грошові ринкові фонди, приватні інвестиційні фонди, сек'юритизаційні компанії, фонди приватного капіталу, хедж-фонди, організації гарантування кредитів, споживчі кредити, мікропозики та платформи з віртуальною валютою. Система тіньових фінансових установ складна для контролю через дуже широкий спектр діяльності, різноманітність організацій, що залучені, складність структур та велику кількість параметрів. На відміну від класичної фінансової системи, поточний підхід регулюючих органів до тіньового банкінгу дозволяє лише фрагментарний моніторинг і регулювання, що призводить до недостатньої прозорості. В результаті багато сфер тіньового банкінгу залишаються нерегульованими.

Процеси фінансової глобалізації останнім десятиліттям суттєво вплинули на розвиток тіньового банкінгу. Пов'язаний з традиційним банкінгом шляхом фінансування та кредитування, тіньовий банкінг став необхідним складовим глобального фінансового ринку, особливо спеціалізуючись на створенні фінансових продуктів та оптимізації ліквідності та строків боргових зобов'язань. Оператори

тіньового банкінгу, володіючи більшими конкурентними перевагами та маючи менші трансакційні витрати, часто залучаються до обслуговування сумнівних або навіть тіньових економічних операцій своїх клієнтів.

Останні використовують механізми тіньового банкінгу для виведення капіталу в офшорні зони, замаскування бенефіціарів угод, фінансування сірого імпорту, уникнення сплати податків, легалізації доходів від злочинної діяльності та інших цілей. Використання тіньових банків для цих цілей можливе через системні ризики фінансової діяльності, які вони породжують: циклічності діяльності, нерегульованого використання кредитного ризику завдяки необмеженому виходу ліквідності та значним позабалансовим операціям, що можуть стати механізмом фінансування глобальної фінансової системи; а також через надмірну складність кредитних ланцюгів та недостатню прозорість у процесі трансформації строків виконання боргових зобов'язань. Глобальна індустрія тіньового банкінгу на сучасному етапі перебуває в постійному процесі якісних модифікацій і трансформацій.

Взаємозв'язки тіньового банкінгу залежать від різноманітних чинників, які включають нормативно-правові, політичні, економічні, соціокультурні, кон'юнктурні та інституційні аспекти на рівні національних економік. Потреби економічних суб'єктів різних країн у структурованих фінансових продуктах спонукають до створення пулів фінансових інструментів, на основі яких випускаються цінні папери та продаються для привернення фінансового капіталу.

Класичні банки в Європі, завдяки своїй універсальності, продовжують поєднувати ринкове посередництво, а також сек'юритизоване посередництво та сек'юритизований банкінг. Тіньовий банкінг існує паралельно з традиційним банкінгом у ролі його допоміжного відображення. Характер тіньового банкінгу в Європі не визначається поганим рівнем життя чи низькою грамотністю населення і т. д. Тіньові фінансові установи виконують в основному роль передачі коштів у часи кризових ситуацій на ринку традиційних фінансових установ.

Таким чином, було встановлено, що основними ознаками тіньового банкінгу в

європейських країнах є: циклічність, взаємозв'язок з класичним банкінгом, диверсифікація рівня тіньовання в залежності від країни ЄС, взаємозамінність з класичним банкінгом. Загалом в усіх європейських країнах поширюється думка, що тіньовий банкінг потребує моніторингу та регулювання, але набагато менше, ніж класичний банкінг.

Характер тіньового банкінгу в Україні визначається багатьма факторами, такими як: низький рівень фінансової грамотності населення, недоступність законних фінансових послуг для певних сегментів населення, слабкий моніторинг тіньового банкінгу в порівнянні з жорстким регулюванням класичного банкінгу і т. д. Українська тіньова фінансова система характеризується відсутністю прозорості та відмиванням коштів, недовірою населення до класичних фінансових установ, культурою використання готівки та арбітражем. Звісно, для подолання тіньового банкінгу і зведення його до прийнятного рівня, Україні потрібно вирішити багато внутрішніх проблем, пов'язаних з тіньовою економікою та регулюванням економіки. Але з метою вступу до ЄС та виконання «домашніх завдань» від Європейської комісії з економічної реформи, Україна матиме всі шанси піднятися до регулювання таких проблем тіньового банкінгу, які глобально та спільно вирішуються європейськими країнами.

У результаті проведених досліджень виявлено основні аспекти розвитку тіньового банкінгу в Україні, що вказує на те, що рівень цієї економіки не змінився через воєнний стан і залишається на рівні 20–30% від офіційного обсягу ВВП. Зазначені дослідження підтверджують, що боротьба з тіньовою економікою сприятиме економічному зростанню, активнішому використанню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, забезпечить стабільність, розвиток і безпеку національної економіки, що є надзвичайно важливими аспектами в умовах воєнного періоду та в періоді післявоєнної відбудови України і є ключовими умовами для членства у Європейському Союзі.

Тенденції розвитку тіньового банкінгу в Україні свідчать про поступове

зменшення його впливу через активні заходи з посилення контролю та регулювання фінансової системи. За останні роки спостерігається активна боротьба з відмиванням грошей та фінансовою злочинністю, що відображається у впровадженні міжнародних стандартів, удосконаленні законодавства та підвищенні вимог до фінансових установ. Однак, незважаючи на позитивні зрушення, присутній потенціал для подальшого вдосконалення, зокрема, у підвищенні ефективності регулятивних органів, розвитку технологічної інфраструктури та підвищенні фінансової грамотності суспільства, щоб забезпечити стабільність та прозорість у фінансовій сфері.

Для успішної детінізації необхідно не лише зміцнювати контроль, але і перетворювати світогляд та менталітет суспільства, підвищуючи моральні якості, етичний рівень кожного громадянина та його здатність протистояти тінізації.

Щоб запобігти системним фінансовим кризам, зменшити циклічність функціонування тіньового банкінгу та уникнути фінансових «заражень» через транскордонні фінансові операції, світова спільнота повинна прийняти рішучі заходи у сфері регулювання діяльності тіньових банків. Ці заходи мають включати посилення контролю за процедурами сек'юритизації, діяльністю пенсійних фондів та роботою національних грошових ринків, реформування підходів рейтингових агентств, координацію та синхронізацію регулювання на глобальному рівні, а також покращення транспарентності системи страхування операцій і т. д.

Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд, Група дійсної боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, Міжнародна фінансова корпорація та Банк міжнародних розрахунків, грають ключову роль у співпраці між країнами для контролю тіньового банкінгу. Їхні стандарти та рекомендації сприяють підвищенню прозорості та запобіганню фінансової злочинності, що сприяє стабільності та довірі до світової фінансової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. Інвестиції : практика та досвід. 2021. № 17. С. 130–138. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf (дата звернення: 24.10.2023).

Аналітична записка. Застосування непрямих методів податкового контролю в Україні. Проєкт UA2008-01: Аналітична підтримка для управління державними фінансами на основі наявних даних / Capacity Support for Evidence-based public financial managemen. URL : https://ces.org.ua/policy-brief-indirect-methods-of-tax-control/.(дата звернення: 02.05.2024).

Арич М. І., Дем'яненко І. В. Сучасний стан, ризики та перспективи торгівлі цінними паперами в Україні. Наукові праці НУХТ. 2022. Том 28. No 3. С. 32–43.

Гетманець О.П. Фінансово безпека, як об'єкт правового регулювання. Підприємство, господарство і право. 2020. № 3. С. 218–223. URL: http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2020/3/38.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

Гетьман О. Втрати держави від роботи митниці у воєнний час. Дзеркало тижня. 03 травн.2023. URL: https://zn.ua/ukr/anticorruption/vtrati-derzhavi-vid-roboti-mitnitsi-u-vojennij-chas.html (дата звернення: 02.05.2024).

Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП – або 846 млрд гривень – перебуває в тіні. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini. (дата звернення: 18.04.2024).

Дощатов Ю. Ближче до світла. Як вивести економіку України з тіні в умовах війни. RBC-Ukraine. 21.06.2022. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/blizhesvetu-vyvesti-ekonomiku-ukrainy-teni1655737514.html. (дата звернення: 02.05.2024).

Дяченко О. Масштаби і структура тіньової економіки у світі та причини її

виникнення. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. No 2. С. 69.

З чим світ входить у 2023р. Економічні перспективи відновлення України. Аналітична доповідь. січень 2023р. URL: https://razumkov.org.ua/images/pdf/2023_MATRA_I_KVARTAL.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. URL: https://www.me.gov.ua/ocuments/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiE-konomiki (дата звернення: 02.05.2024).

Заїчко І.В., Білошкурська Н.В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки підприємств та держави. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 34. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-42 (дата звернення: 18.04.2024).

Законодавчі новели 2024 року для фінансового ринку URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/226656_zakonodavch-noveli-2024-roku-dlya-fnansovogo-rinku (дата звернення: 02.05.2024).

Івашова Л.М., Шевченко Н.І., Виноградова Н.Л.Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. Механізми публічного управління. 2022. No 3(34). С. 40–49.

Івашова, Л. М., Івашов, М. Ф., Крітенко, О. О., Детінізація зовнішньоекономічної діяльності на основі розвитку методів аналізу ризиків і митного аудиту. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. No 4 (27). С. 119-128. URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/21.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

Інформаційний бриф: Протидія тінізації економіки. Червень, 2022. No 19. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZKWX.pdf (дата звернення: 02.05.2024).

Камінський Б. Податкова служба США впровадила штучний інтелект для

перевірки багатих платни-ків податків. URL: https://gagadget.com/uk/ai/312816-podatkova-sluzhba-ssha-vprovadila-shtuchnii-intelekt-dlia-perevirki-bagatikh-platnikiv-podatkiv (дата звернення: 18.04.2024).

Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 141–146. URL : http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188 (дата звернення: 18.04.2024).

Куди інвестувати на фондовому ринку у 2024 році й в наступні роки URL: https://statky.com.ua/statti/kudy-investuvaty-na-fondovomu-rynku-u-2024-roci-y-v-nastupni-roky (дата звернення: 02.05.2024).

Кульбачний О. В Україні тіньова економіка скоротилася до 31% ВВП. Які галузі показали найкращі результати. Forbes. 10.02.2022. URL: https://forbes.ua/news/v-ukraini-tinova-ekonomika-skorotilasya-do-31-vvp-yaki-galuzi-pokazalinaykrashchi-rezultati-10022022-3615. (дата звернення: 18.04.2024).

Любченко О. Голова Податкової про річні втрати від ухилення від сплати податків: близько 7,7 млрд доларів URL: https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/29/672408 (дата звернення: 18.04.2024).

Нічого особистого, лише цифри. Що буде із світовою економікою у 2024-му? URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/26/708110/ (дата звернення: 18.04.2024).

Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. URL: https://www.ssc.gov.ua/ (дата звернення: 02.05.2024).

Офіційний сайт Ради з фінансової стабільності URL: http://www.financialstabilityboard.org. (дата звернення: 18.04.2024).

Оцінка рівня тіні по галузях. Економічна експерт-на платформа. 2023. URL: https://economics.org.ua/index.php/nasha-robota/dashbord (дата звернення: 18.04.2024).

Перерва П., Романчик Т., Ткачов М., Гришко Н.Двоїстий характер впливу тіньової економіки на рівень економічної безпеки. Вісник Національного

технічного університету «Харківський полі-технічний інститут». Економічні науки. 2022. No 1. С. 63–69.

Подмазко О.М. Макроекономічна результативність процесу зменшення тіньового сектора економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. No 12. С. 95–100.

Половина української економіки ховається в тіні: названо найпроблемніші галузі URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/analytics-and-forecasts/polovina-ukrainskoi-ekonomiki-hovaetsya-v-tini-nazvano-najproblemnishi-galuzi.htm (дата звернення: 02.05.2024).

Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Мінекономіки від 20.01.2021 No 104 URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dce6fa7f-5a76-4112-8740-a8e24533a24f&-title=NakazMinekonomikiVid20-01-2021-104-proVnesenniaZminDoMetodichnikhRekomendatsiiScho-doRozrakhunkuRivniaTinovoiEkonomiki (дата звернення: 02.05.2024).

Про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг: Положення затверджене Постановою Правління НБУ № 199 від 29 грудня 2023 року (дата звернення: 18.04.2024).

Про банки та банківську діяльність: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення: 20.03.2024).

Про кредитні спілки: Закон України від 22 листопада 2023 року N 3498-IX URL: https://ips.ligazakon.net/document/t233254?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.111342797.857953137.1714715637-351418791.1679996417#_gl=1*45buio*_gcl_au*MTgwOTk1OTY4NS4xNzA5NzU1OTcw (дата звернення: 18.04.2024).

Про страхування: Закон України від 6 вересня 2022 року N 2571-IX URL: https://ips.ligazakon.net/document/t211909?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=

news&utm_content=bizpress01&_ga=2.109835340.857953137.1714715637-351418791.1679996417#_gl=1*6ufn8s*_gcl_au*MTgwOTk1OTY4NS4xNzA5NzU1OTcw (дата звернення: 02.05.2024).

Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 рокита плану заходів з її реалізації. Розпорядження КМУ від 29 грудня 2021 р. No 1805-р. ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021 (дата звернення: 18.04.2024).

Про фінансовий лізинг: Закон України від 14 грудня 2021 року N 1953-IX URL:https://ips.ligazakon.net/document/t211201?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.116244303.857953137.1714715637-351418791.1679996417#_gl=1*15dov4e*_gcl_au*MTgwOTk1OTY4NS4xNzA5NzU1OTcw (дата звернення: 18.04.2024).

Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text» (дата звернення: 19.03.2024).

Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 20 вересня 2022 року N 2597-IX URL:https://ips.ligazakon.net/document/T211953?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.110826700.857953137.1714715637-351418791.1679996417#_gl=1*10hcrz6*_gcl_au*MTgwOTk1OTY4NS4xNzA5NzU1OTcw (дата звернення: 02.05.2024).

Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 29 травня 2006 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3480iv-4050 (дата звернення: 15.03.2024).

Рівень нелегальної торгівлі тютюновими виробами повернувся до тенденції зростання. URL: https://ukrtyutyun.com/riven-nelegalnoyi-torgivli-tyutyunovymy-vyrobamy-povernuvsya-do-tendentsiyi-zrostannya (дата зверення: 04.04.2024).

Рік смерті штучного інтелекту та обережних інвестицій. Шість прогнозів для технологічного сектору на 2024 рік URL:

https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/26/710407/ (дата звернення: 04.04.2024).

Романів В. В., Дорошенко Н. О. Фінансова безпека України. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 4(90). С. 230–235. URL: Users/user/Downloads/193108-Текст%20статті-430261-1-10-20200127.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

Рудан, В. Я. Розвиток тіньового банкінгу та його вплив на управління ліквідністю банківських систем. Економічний аналіз : зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничополіграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. Том 21. № 1. С. 193-204.

Рязанова Н. Забезпечення фінансовоекономічної безпеки в умовах тіньового банкінгу. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2021. № 61. https://doi.org/10.24025/2306-4420.61.2021.234596.

Стратегія розвитку фінансового сектору України на 2020–2025 роки. URL: https://arc.nssmc.gov.ua/documents/strategya-rozvitku-fnansovogo-sektoru-ukrani-do-2025-roku/. (дата звернення: 20.03.2024).

Тис Н., Янчук Ю., Мартин О.М. Тіньова економіка та її вплив на економічну безпеку країни. Управлін-ські, правові та економічні аспекти забезпечення безпеки життєдіяльності населення і територій: Матеріали всеукраїнської науково-практична конференція молодих вчених, курсантів та студентів. Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 291.

Тютюник І.В., Золковер А.О., Люльов О.В., Лєо-нов С.В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки. Economics: timerealities. 2020. No 3(49). С. 47–54.

Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, професора, д.ю.н. Віктора

Тарасовича Білоуса. м. Ірпінь, 26 жовтня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 312 с.

Фондовий ринок на максимумах: наскільки стабільні теперішні котирування? URL: https://interfax.com.ua/news/blog/972756.html (дата звернення: 15.03.2024).

Чернявський С.С. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

Чого чекати українському ринку інвестицій у 2024 році – прогнози експертів URL: https://ain.ua/2024/01/01/chogo-chekaty-ukrayinskomu-rynku-investyczij-u-2024/ (дата звернення: 02.05.2024).

Шуба О. А. Особливості інтеграції фондового ринку України у світовий фондовий ринок. Бізнес Інформ. 2021. №4. С. 183–189.

Buha V., Svir P., Tkachenko R. Deshadowing of the economy in the field of non-bank financial institutions. Baltiст Journal of Economic Studies. 2023. No. 9(1). P. 27–34.

Claessens S., Ratnovski L. What is Shadow Banking? IMF Working Paper. 14 / 25, 2014.

Cooban A. Banks are in turmoil but a bigger financial crisis may be brewing elsewhere. CNN Business, April 6, 2023. URL: https://edition.cnn.com/2023/04/06/business/non-banks-shadow-banks-risksexplainer/index.html. (дата звернення: 02.05.2024).

European Central Bank: European Commission. Commission's green paper on shadow banking report. 05.07.2012. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/commissionsgreenpaperonshadowbankingeur osystemreplyen.pdf. (дата звернення: 02.05.2024).

European Commission. 2018. A Definition of AI: Main Capabilities and Scientific Disciplines. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. B-1049 Brussels. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

European Systemic Risk Board. EU Non-bank Financial Intermediation Monitor.

2020.

Ferreira M. A., Matos P., Pires P. Asset Management within Commercial Banking Groups: International Evidence. The Journal of Finance. 2018. Vol. 73. No. 5. P. 2181–2227.

Financial stability Board. 2016. «Financial Stability Board. FSB: Global Shadow Banking Monitoring Report, 2012. URL: https://www.fsb.org/wp-content/ uploads/r_121118c.pdf.

Financial Stability Board. Shadow Banking: Scoping the Issues. A Background Note of the Financial Stability Board. 12 April 2011. URL: https://www. fsb.org/wp-content/uploads/r_110412a.pdf. (дата звернення: 02.05.2024).

Financial Stability Board. Shadow Banking: Strengthening Oversight and Regulation. Recommendations of the Financial Stability Board. 27 October 2011. URL: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111027a.pdf. (дата звернення: 18.04.2024).

Franzoni, F. and Giannetti, M. Costs and Benefits of Financial Conglomerate Affiliation: Evidence from Hedge Funds. Journal of Financial Economics. 2019. Vol. 134. Issue 2. P. 355–380.

Global Assets under Management set to rise to $145.4 trillion by 2025. PwC. Available at: URL: https://www.pwc.com/ng/en/pressroom/global-assets-under-management-set-to-rise.html (дата звернення: 02.05.2024).

Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2021. Financial Stability Board. 16 December 2021.

Hodula M., Melecky A., Machacek M. Off the radar: Factors behind the growth of shadow banking in Europe. Economic Systems. 2020. 100808. DOI:10.1016/ j.ecosys.2020.100808. «

Koranyi B., Wong J. ECB calls on lenders to manage growing risk from shadow banks. Reuters. June 20, 2023. URL: https://www.reuters.com/business/ finance/ecb-calls-lenders-manage-growingrisk-shadow-banks-2023-06-20/ (дата звернення: 18.04.2024).

Larsen N. International Banker. Growing risks from Europe’s shadow banking demand greater regulatory scrutiny. 15.09.2023. URL: https://inter

nationalbanker.com/banking/growing-risksfrom-europes-shadow-banking-demandgreater-regulatory-scrutiny/ (дата звернення: 02.05.2024).

Marszałek P. Instytucje shadow banking w systemie finansowym obszaru euro – cechy, zakres, kontrowersje. Nowa architektura europejskiego systemu finansowego. 2018. Studia BAS. Nr 1(53). S. 25–44.

Martinelli G., Matschek J., Ollier V., Renucci P., Witt T. A Rebirth of the Banking System in Ukraine? PSL. MINES ParisTech. Department of Industrial Economics. Report. 2022. URL: https:// www.cerna.minesparis.psl.eu/Donnees/data17/1712-Report-MINES-Paristech-on-theUkrainian-Banking-Sector.pdf. (дата звернення: 18.04.2024).

Occasional Paper Series. Non-bank financial intermediation in the euro area: implications for monetary policy transmission and key vulnerabilities. European Central Bank. Revised December 2021.

Pozsar Z. The Rise and Fall of the Shadow Banking System. 2008. URL: https://www.economy.com/sbs. (дата звернення: 02.05.2024).

Pozsar Z., Adrian T., Ashcraft A., Boesky H. Shadow banking, Staff Report Federal Reserve Bank of New York, 2010, No. 458.

Sharma, V. 2018. Can artificial intelligence stop corruption in its tracks? World Bank Blogs. URL: https://blogs.worldbank.org/governance/canartificial-intelligence-stop-corruption-its-tracks (дата звернення: 18.04.2024).

UNICHECK by Turnitin

Ім'я користувача:
Економічної теорії Журба Тетяна

ID перевірки:
1016253785

Дата перевірки:
16.05.2024 01:31:53 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
16.05.2024 13:02:46 EEST

ID користувача:
100005720

Назва документа: Сліпчук А.В._Аналітичний інструментарій регулювання тіньового банкінгу

Кількість сторінок: 69 Кількість слів: 15333 Кількість символів: 120028 Розмір файлу: 362.97 KB ID файлу: 1016040262

7.9% Схожість

Найбільша схожість: 1.23% з Інтернет-джерелом (https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/14220/1/Suvorova.

5.37% Джерела з Інтернету | 311 ..... Сторінка 71

4.75% Джерела з Бібліотеки | 449 ..... Сторінка 74

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи | 17